

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

Institut mezioborových studií Brno

Agresivní chování

ve vězeňských zařízeních, stav, tendence a možnosti řešení

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**Vedoucí bakalářské práce:
PhDr. Antonín Olejníček**

**Vypracoval:
Jiří Nekola**

Brno 2005

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci na téma „Agresivní chování ve vězeňských zařízeních, stav, tendence a možnosti řešení“ vypracoval samostatně s použitím zdrojů uvedených v literatuře.

.....
Jiří Nekola

Děkuji panu PhDr. Antonínu Olejníčkovi, za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce.

Také bych chtěl poděkovat paní PaedDr. Janě Černožské za morální podporu a pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé bakalářské práce, a které si nesmírně vážím.

Brno 2005, 1.dubna 2005

.....
Jiří Nekola

1.	Úvod	5
2.	Život ve vězeňských zařízeních jako potencionální zdroj agrese	7
2.1	Výkon vazby a výkon trestu odnětí svobody	7
2.2	Psychické a sociální důsledky výkonu vazby	9
2.3	Psychické a sociální důsledky výkonu trestu odnětí svobody	11
3.	Anomální a abnormální chování vězněných osob	13
3.1	Vymezení pojmů anomální a abnormální chování	13
3.2	Poruchy chování	13
3.3	Konkrétní příklady anomálního chování	17
3.4	Penitenciární problematika zneužívání drog	19
4.	Agresivní chování vězněných osob	21
4.1	Vymezení pojmu agrese	21
4.2	Teorie agrese	23
4.2.1	Psychoanalytická teorie agrese	23
4.2.2	Frustrační teorie agrese	25
4.2.3	Lernteoretická koncepce agrese	26
4.3	Kriminální agrese	28
4.4	Extrémní podoby agrese	29
5.	Agresivní chování vězněných osob v praxi	31
5.1	Podmínky ve vězeňských zařízeních jako možný zdroj agresivního chování	31
5.2	Nepokoje a vzpoury	35
5.2.1	Podmínky ve vězeňských zařízeních před r.1989	37
5.2.2	Vzpoury ve vězeňských zařízeních v současné době	40
5.2.3	Vzpouza rusky hovořících vězňů	41
6.	Současné tendence a možnosti řešení problémů agresivity	43
6.1	Tvorba a realizace programů zacházení	44
6.2	Předcházení násilí	46
6.3	Profesionálnost vězeňského personálu	47
7.	Závěr	49
8.	Resumé	50
9.	Anotace	52
10.	Klíčová slova	53
11.	Literatura a prameny	54
12.	Odkazový a poznámkový aparát	56
13.	Přílohy	58

1. ÚVOD

Problém agrese na sebe poutá pozornost nejen řady vědeckých disciplín, společenských věd, ale i sdělovacích prostředků, literatury a veřejnosti vůbec.

V oblasti umění, zvláště literatury a filmu, ale i hudby dochází k výraznému prorůstání agrese jakožto způsobu řešení problémů v meziosobních vztazích. To nepochybně zpětně ovlivňuje postoje mládeže, jež je na takové působení citlivější než jiné části populace.

Tento trend k růstu významu agrese ve společnosti je celosvětový. Svědčí o tom i aktivizace různých neofašistických hnutí nebo skupin ovládaných ideologií rasové, etnické a náboženské nesnášenlivosti či odporem vůbec (xenofobií).

Každý člověk se více či méně častěji dostává do situací, které na něj kladou značné nároky z hlediska sebeovládání, rozhodování a volby reakcí, přičemž riziko selhání je přímo úměrné stavu osobnosti a úrovni zkušeností či sociální vyzrálosti jedince. Je však třeba připomenout, že agresivní projevy nemusí mít vždy negativní stránky, ale mohou být i pozitivní. Bez jisté míry agresivního jednání by jedinec nemohl obstát v konkurenci sociálního prostředí, nedošlo by k novým objevům. Nebylo by ani osobního štěstí, jež musí být dobýváno přes překážky, kladené před člověka vnějším světem. Naše úsilí by však mělo směřovat k využití cenné energie konstruktivním směrem.

Problém agrese a s ní spojenou otázku - agresivní chování ve vězeňských zařízeních - jsem si vybral pro svou práci z důvodu aktuálnosti tohoto fenoménu.

Mé praktické zkušenosti i zkušenosti pracovníků Vězeňské služby naznačují, že počet projevů agresivního chování vzrůstá u osob dlouhodobě pobývajících ve výkonu vazby, významnou roli hraje stres, zapříčiněný průběhem trestního řízení, stresové prostředí věznice, omezení osobní svobody a s tím spojená změna životních rituálů obviněného nebo odsouzeného, odloučení a izolovanost od rodiny, nedostatek informací o rodinách a blízkých osobách. Je dokázáno, že pobyt ve vyšetřovací vazbě je daleko stresovější a

zátěžovější než následný pobyt ve výkonu trestu odnětí svobody. Proto můžeme u obviněných pozorovat daleko větší sklon k anomálním formám chování, mezi které jistě patří chování agresivní.

V teoretické části své práce jsem se zaměřil mimo jiné na vymezení fenoménu agrese, jeho specifické projevy v podmínkách vězeňských zařízení, na faktory ovlivňující agresi a možnosti tlumení. Jak jsem se již zmínil, pobyt ve vazbě negativně ovlivňuje osobu obviněného, který pod vlivem velké zátěže reaguje anomálně. Dále jsem se snažil stručně vysvětlit právní hledisko pobytu ve výkonu vazby a naznačit perspektivy našeho vězeňství.

V praktické části bakalářské práce se krátce zmiňuji o podmínkách ve vězeňských zařízeních před r.1989 a v době „sametové revoluce“. Popisuji a specifikuji agresivní chování různých skupin a jednotlivců v různých prostředích vězeňských zařízení v nedávné minulosti a v současné době. Zabývám se agresivitou vůči vězeňskému personálu, ostatním vězňům, šikanou, sebepoškozováním a sebevražedným jednáním včetně odmítání stravy. Pozornost věnuji i jednání a chování vězeňského personálu k vězněným osobám. Ve své práci poukazuji na prostředky a možnosti snižování agrese.

Přál bych si, aby má práce přispěla k šíření informací o fenoménu agrese hlavně mezi vězeňský personál. Právě zaměstnanci vězeňské služby jsou v nejužším styku s osobami ve výkonu vazby a trestu. Oni jsou těmi, kteří mohou přenášet teoretické poznatky do praxe. Má práce, by mohla alespoň v malé míře přispět k porozumění, toleranci k uvězněným a větší informovanosti o problému agrese.

2. Život ve vězeňských zařízeních jako potenciální zdroj agrese

2.1. Výkon vazby a výkon trestu odnětí svobody

Ochrana společnosti před pachateli trestných činů tím, že jsou vězněni, představuje většinový názor společnosti a lze říci, že tak zní veřejná objednávka. Je daní současnému charakteru postmoderní společnosti, přičemž stupeň rozvoje zejména společenských věd není s to včas podchytit, korigovat, případně úspěšně léčit většinu forem sociálně deviantního chování a sociálně patologického chování a jejich příčin biologických, psychologických i sociálních. Naopak mnoho rysů života současné společnosti některé tyto nežádoucí trendy posiluje. Společnost nezná spolehlivé mechanismy zabránění sociálně patologickému, kriminálnímu chování, nebo jejich účinnost není na požadované úrovni. Proklamované názory, že trestem odnětí svobody mají být trestány jen nejzávažnější formy patologického chování, jsou sice správné, avšak aplikace trestů nespojených s trestem odnětí svobody (tzv. alternativních trestů) je podmíněna mnoha individuálními podmínkami spojenými s potrestaným a ne každý delikvent je schopen se následného sociálně patologického chování vyvarovat, včetně známého fenoménu eskalace závažnosti trestné činnosti u většiny recivistů .

To platí i pro korektivní úlohu trestu. Dosáhnout takového stupně korekce vlastního chování, které eliminuje sociálně patologické jednání v budoucnu, je složitým problémem a je podmíněno celkovou osobností člověka, jeho sociálním zázemím, schopností zastávat reálné a jeho schopnostem odpovídající role apod. Připočteme-li despekt společnosti a častou negativní roli sociálního okolí (parta, gang apod.), pak obtížnost situace úspěšné integrace do společnosti po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody je zřejmá.

Převážná část osob, které nastupují do výkonu trestu nebo výkonu vazby, upadá do krize, která tuto změnu, kdy se ze svobodného člověka stává vězeň, provází. Platí to především o těch, kteří se do vězení dostávají poprvé v životě a prožívají tzv. „šok z izolace“ (1). Uvězněním dochází k narušení obvyklé životní situace, člověk je z ní doslova vytržen a současně je nucen si zvykat na něco zásadně jiného. Pro názornost je možno uvést srovnání člověka v situaci mimo věznici a po uvěznění:

Člověk na svobodě

- je převážně hlavním aktérem své činnosti
- je relativně nezávislý, víceméně si dělá, co chce
- sám si udržuje svůj rytmus a řadí do něho určitou pravidelnost
- má přiměřenou a posilovanou sebedůvěru, protože dělá to, co chce, a zpravidla to umí, což mu přináší výsledky a uspokojení
- pobývá ve známém a přívětivém prostředí, má možnost výběru prostředí a možnost úniku z nepřívětivého prostředí
- má široký rozsah zájmů o práci, společenské dění, koníčky a zábavu
- zpravidla rozumí svému psychickému stavu a ovládá jej
- v jeho citovém stavu zpravidla převládají kladné emocionální zážitky a prožitky, kde spolu koexistuje minulost, přítomnost, budoucnost (perspektiva)

Vězeň

- je objektem zacházení z venku, je na něho vykonáván režimový a další nátlak
- je závislejší, spíše dělá, co je mu umožněno, dovoleno nebo přikázáno
- životní rytmus mu určují jiní (ať personál nebo spoluvězni) a jde o rytmus pro něho nezvyklý
- sebedůvěra je snižována, člověk nic nedělá, nebo dělá to, co nechce, neumí, či se mu to protíví, co ho neuspokojuje

- výrazná, i když relativní sociální izolace a styk s neznámými lidmi nebo styk s lidmi, jimž se nedá vyhnout a o které nestojí
- pobyt v nepřívětivém a často neznámém prostředí, minimální možnost výběru jiného prostředí
- okruh zájmů se zužuje na uspokojení nejzákladnějších potřeb, často jde jen o náhradní uspokojování
- v začínající krizi z uvěznění nerozumí svému psychickému stavu, ztrácí nad ním vládu a kontrolu
- v jeho citovém stavu začíná dominovat soubor negativních emocionálních zážitků
- komplexnost časoprostorové dimenze se bortí, intenzivně žije jen přítomnosti, budoucnost je velmi nejistá, s obavami očekávaná, minulost „je ztracena“

Provedené srovnání ukazuje, že jádrem krize z uvěznění je vlastně deformovaný, odchýlný, změněný, nezřídka i náhradní způsob uspokojování potřeb, a to ať už primárních (biologických) tak i sekundárních (psychologických či sociálních). Dá se tedy říci, že základem krize z uvěznění je též deprivace situace. Krize z uvěznění je postupně zvládána pomocí osobních adaptačních mechanismů. Převládají formy pasivní adaptace (schopnost přizpůsobit se) před formami adaptace aktivní a tvořivé (schopnost přizpůsobit si).

2.2 Psychické a sociální důsledky výkonu vazby

Z psychologického hlediska představuje vzetí do vazby velice závažnou zátěžovou situaci pro obviněné, kteří se v této situaci nacházejí poprvé. Je to pro ně nová, neznámá situace. Jinak tuto situaci prožívá recividista, pro něhož je vazba známým prostředím.

Prožívání psychické zátěže závisí tedy do značné míry na předešlé zkušenosti, ale i životní situaci před uvězněním. Současně je závislé na psychické vybavenosti a

připravenosti obviněného zvládat zátěžové situace a na jeho odolnosti. Nejde jen o aktuální zátěž z prostředí vazby. Často je tíživější pocit nejistoty a obav z budoucna (co bude s rodinou, ztráta zaměstnání, veřejné mínění apod.). *Pamatuji se na jednoho řidiče autobusu, který při výkonu svého povolání smrtelně zranil desetiletého chlapce. Po dvou měsících ve výkonu vazby zhubl o 20 kg a zešedly mu vlasy. I když se vyšetřováním prokázalo, že této nehodě nemohl zabránit, a byl z výkonu vazby propuštěn bez odsouzení, zanechalo to určitě v jeho psychice velké trhliny.* Paradoxně tedy pro člověka s dobrým sociálním zázemím znamená uvěznění daleko větší zátěž než u těch, kteří toto zázemí nemají. Na reakci na vazbu se podílí aktuální sociální situace, jako je vzdálenost od místa bydliště, kvalita styku s rodinou, advokátem, fáze vyšetřování či soudního projednávání, zdravotní stav a životní návyky.

Typy nejčastějších reakcí obviněných ve výkonu vazby:

Reakce trestající navenek

- je namířena proti vězeňskému personálu.
 - formou fyzickou (přímý útok)
 - formou verbální (nadávky, neustálé stížnosti)
- namířena proti dalším obviněným formou šikany ze strany fyzicky zdatnějšího, dominantního; šikana bývá prováděna i z nudy, bojem o vedoucí postavení ve skupině, dokázáním si vlastní nadvlády nad druhými; šikany se dopouštějí osobnosti s psychopatickými rysy výrazně egocentrické nebo citově anetické (necitlivé);

Reakce trestající dovnitř

- sebeobviňování, sebepoškozování, hladovky, pokusy o sebevraždu jako reakce na stavy úzkosti, nejistoty, beznaděje, bezradnosti, nahromadění vnitřního napětí (pořezání hlavně u recivistů slouží jako prostředek k redukci nadměrného vnitřního napětí);

autoagresivní projevy mohou mít demonstrativní povahu a mohou být pokusy o vydírání personálu (opět hlavně u recivistů);

Reakce netrestající vůbec - úniky

- únik přímý, fyzický – může se realizovat pokusy o útěk nebo úplným přiznáním, někdy i toho, co obviněný nespáchal
- únik nepřímý, psychický – projevuje se do sebe staženým chováním, sebeizolací, únikem do fantazie, k droze, do psychických somatických nemocí, do vazbové psychózy

Uvalení vazby může v jedinci tedy vytvářet napětí vlivem těchto faktorů:

- pocit částečného zbavení svobody a pohybu
- ocitnutí se bez práce a tím i bez finančních prostředků (zabezpečení rodiny)
- zákonné restrikce a limitace vycházející ze zákona o výkonu vazby
- omezení svobodného sexuálního chování
- omezení příjmu potřebných informací
- omezení prostoru a pohybu
- ubytování proti své vůli s různě narušenými jedinci, psychopaty a sociopaty

2.3 Psychické a sociální důsledky výkonu trestu odnětí svobody

Výkon trestu odnětí svobody je zátěžová situace, která závisí na tom, je-li pokračováním výkonu vazby nebo přímým nástupem do výkonu trestu. Stupeň zátěže a míra schopnosti odsouzeného adaptovat se na vězeňské podmínky závisí jednak na osobnosti odsouzeného, jeho připravenosti ke zvládnutí náročných životních situací, na schopnosti adaptovat se, na ochotě poznat svou osobnost a změnit své chování či životní styl.

Ti, kteří nastupují do výkonu trestu z výkonu vazby, mohou pociťovat jistou úlevu. Ze stísněného prostoru vězeňské cely se dostanou do relativně většího „*životního prostoru*“. Vlastně se „*konečně dočkali*“ odsouzení, tedy už ví, jak dlouho ještě pobudou ve vězeňském zařízení, což pro ně byla ve výkonu vazby velká neznámá.

Odsouzení, kteří nastupují do výkonu trestu přímo, prožívají počáteční **šok ze ztráty svobody**. Lze u nich očekávat i některé reakce, které byly popsány u vazební situace (2). Pobyť ve vězení znamená ztrátu svobody a z toho vyplývá strádání v oblasti mnoha dalších potřeb i lidských práv. Vězení je sociálním prostředím, které se značně odlišuje od prostředí běžného života. Vězeň se může jen minimálně samostatně rozhodovat, stává se pasivním objektem působení vězeňského systému. Ztrácí na určitou dobu většinu svých rolí (pokud je vůbec kdy měl). Jeho vnucenou, aktuálně dominantní rolí je role trestaného, vyloučeného ze společnosti.

Trest odnětí svobody mění prožívání, uvažování i chování vězně. Vězeňské prostředí má své vlastní normy a pravidla chování, odlišné od obecně platných norem. Ve vězení jsou užitečné jiné vzorce chování. Způsoby chování získané na svobodě vyhasínají - nejsou zde potřebné, někdy jsou dokonce nežádoucí a spoluvězni sankcionované. Adaptace na prostředí vězení zásadním způsobem mění hodnoty, normy i vzorce chování a stává se překážkou návratu trestaného člověka do společnosti.

Sociální důsledky výkonu trestu odnětí svobody jsou především v nebezpečí vzájemné demoralizace samotných vězňů (tzv. druhý život odsouzených). V posilování otrlosti, lhostejnosti a podlézavosti. V narušení volných vlastností – sebeovládání, samostatnosti, schopnosti rozhodovat se, ukázněnosti. Namísto toho nastupuje výchova k nesamostatnosti. Zejména u mladých a mladistvých vězňů graduje komplex méněcennosti. Je narušena jejich sexuální orientace. Ztráta základní sociální vazby na rodinu vede ve svých důsledcích často k hledání zázemí v homogenních kriminálních partách, což vede k fixaci na „*vězeňské známosti*“.

3. Anomální a abnormální chování vězněných osob

3.1 Vymezení pojmu anomální a abnormální chování

Anomálie je vlastně zjevná odchylka od normy, která nezahrnuje patologický stav (3). Anomální chování se prezentuje u vězněných osob hlavně v poruchách emotivity, ve zvýšené afektivní dráždivosti, apatickém a vystupňovaném afektu. Vedle emocí je často snížena volní složka osobnosti jako schopnost vážně se rozhodnout pro určitý cíl, současně si uvědomit cestu k jeho dosažení včetně následků a dopadů. Osobnost je charakteristická slabostí, váhavostí, bezbranností, ale i unáhleností v jednání. Z hlediska pohnutek a motivů se jeví jako nevysvětlitelné, neadekvátní, zvláštní a až paradoxní, kde chybí náhled na realitu a její hodnocení. Ve většině případů anomálního chování jako příčina uvádí krize z uvěznění, různá schopnost adaptace člověka na cizí prostředí. Může to být také reakce na vězeňské restriktce a limitace, řešení různých potřeb, účelové, revoltní, vydírající nebo protestní jednání.

Za abnormální chování ve vězeňském prostředí se považuje chování neobvyklé, zvláštní, odlišné a úchylné (4). Řadí se sem takové agresivní chování, jehož podkladem je přímo určitá psychická porucha nebo choroba. Jedná se například o vazbovou psychózu a schizofrenii. Příčiny mohou být ve sníženém intelektu, neuróze a snížené adaptibilitě organismu. Vězeň je vystaven velké zátěži v novém, neznámém prostředí.

3.2 Poruchy chování

Šikanování spoluvězňů – je projevem agresivnějších vězňů vůči slabším, bojácným, méně adaptabilnějším vězňům na vězeňské prostředí. *Z praxe znám případy, kdy při*

umístění třech a více zejména mladistvých obviněných na jedné cele byl ze středu této skupiny téměř vždy vytipován jeden „nejslabší článek“, který byl nucen k různým úsluhám, přenechání jídla, uklizení cely, ale i homosexuálním praktikám. Tento „trend“ vymizel (až na výjimky), když se po zlepšení kapacitních podmínek ve výkonu vazby mladiství začali umisťovat na celu pouze ve dvou.

Zvláštní, nezanedbatelnou skupinu tvoří vězni, kteří jsou vystaveni zvýšenému riziku šikany ze strany spoluvězňů a jejichž neoblíbenost je v podstatě již dána jejich osobnostmi nebo charakterem trestné činnosti .

Hladovka – dnes nazývaná jako „volní odmítání stravy“ - je jedním z nejčastějších druhů protestní revolty, nesouhlas s postupem vyšetřovacích orgánů, protest proti uvěznění, nesmíření se s vězeňskou komunitou apod. *Vězeň, který odmítá stravu, je pod lékařským dohledem, kdy se sleduje zejména jeho váha a další tělesné funkce. Ze strany vězeňského personálu jsou s ním prováděny pohovory, kdy je poučen o důsledcích hladovky pro jeho zdravotní stav. V převážné většině se podaří vězně přesvědčit, že odmítáním stravy se mu nepodaří zvrátit stav událostí. Jsou ale i případy, kdy vězeň vytrvá v odmítání stravy i několik dnů. V tomto případě se převáží do vězeňské nemocnice, kde je mu poskytnuta náležitá lékařská péče.*

Sebepoškozování – důvody jsou podobné jako u odmítání stravy. V mnoha případech je to protest proti vězeňskému řádu či protest proti neplnění nereálných požadavků ze strany vězeňského personálu, jako je např. přemístění na jinou celu apod. Mezi nejčastější formy sebepoškozování patří :

- **Řezné rány** – předloktí a zápěstí s porušením i bez porušení nervů, cév a šlach. Někdy je toto řezání spojeno s aplikací slin či jiných látek pod kůži nebo do svalů.
- **Polykání** různých předmětů – u tzv. „polykačů“ nalézají lékaři v jícnu např. žiletky, části skla, dlaždic nebo „kotvy“. *Kotvou se nazývá speciálním způsobem upravený*

spínací špendlík nebo drát, který je vytvarován do písmene „V“, a jehož postranní branže mají konce vyhnuté směrem ven, kotvy se polykají v chlebové střídce a novinovém papíru, kterým jsou branže kotvy připevněny k sobě. Vlivem působení slin a střevních tekutin dojde k jejich rozevření, branže se rozeznou a jejich vyhnuté konce se zabodnou do stěny jícnu (5). Tímto způsobem sebepoškozování se vězni snaží dostat do lékařského zařízení k operačnímu zákroku s následným pobytem v nemocnici. Z praxe znám případ, kdy se obviněný opakovaně dopouštěl tohoto druhu sebepoškozování. Toto jednání ukončil v době, kdy spolkl celou hliníkovou lžici a kdy toto jeho sebepoškozování mělo za následek trvalou invaliditu.

- **Vbodávání** – cizích těles do hrudníku a do plic. V některých případech je toto počínání „vylepšeno“ infikováním předmětů slinami, močí nebo stolicí. Mnohdy končí tito pacienti na operačním stole při hrudní operaci. Při vývinu zánětu mezihrudí mohou tyto pokusy končit i smrtí (6).
- **Zneužívání různých léků** – jako jsou sedativa a analgetika, kdy u lékařů předstírají různé psychické poruchy.
- **Vaření silných čajů** – jedná se o velké množství čajové směsi a tabáku (tzv. magorák). Při vypití většího množství tohoto „čaje“ nastávají zažívací potíže a negativně se to odráží na činnosti srdce.
- **Zneužívání drog** - zejména pervitinu, tripu a dalších. Zneužívání drog, zejména jejich distribuce do vězeňských zařízení, bude zmíněno v jiné kapitole mé práce.

Sebevražedné pokusy – jedná se zejména o pokusy oběšením, a to v kterékoliv denní nebo noční době. V denní době vězeň při tomto abnormálním chování využívá nepřítomnosti jiných vězňů na cele (vycházka, koupání, lékař), v noční době spoléhá na to, že se spoluvězni neprobudí. Mezi častými sebevražednými pokusy jsou případy podřezání žil na končetinách nebo krku.

Uspokojování sexuálních potřeb – nátlak na uspokojování sexuálních potřeb je směřován zejména k jedincům s menší tělesnou hmotností, k bázlivým a neprůbojným povahám. Jedná se o náhradní sexuální aktivity, časté felace a anální kontakty. Někdy jsou tyto formy anomálního chování motivované částí odměn a výhod.

Agrese proti jiným vězňům – jde o **agresi bezprostřední, přenesenou**, kdy agresor přenáší svůj útok z jedné osoby, u které agresi nemůže uplatnit (vyšetřovatel, vychovatel), na osobu druhou. Například po návratu na celu napadne spoluvězně. Tato agrese je ve věznicích mnohonásobně častějším jevem než napadení vězeňského personálu. Vězni jsou si vědomi, že napadení zaměstnanců věznice nebo vyšetřovatelů policie s sebou nese riziko přísnějšího postihu než rvačka nebo napadení spoluvězně.

Dále hovoříme o **agresi přímé**, kdy agresor provádí svůj útok zejména drobným poškozováním zdraví, např. pícháním špendlíků, pálením cigaretami nebo výhružkami poškození zdraví, jako je např. poškození zraku nebo uší různými chemikáliemi.

Známe i **agresi nepřímou**, kdy vězeň nechce spolupracovat s vězeňskou komunitou nebo se nějak odlišuje. Tato komunita jej nepřímo poškozují v očích personálu věznice. Například na něj schvaluje vinu za ničení zařízení, krádeže apod.

Mezi další poruchy chování můžeme řadit - **verbální agresi** proti zaměstnancům věznice (neadresné, lživé napadání), **nepřímé poškozování** personálu, kdy jde o vytváření atmosféry nedůvěry (pomluvy, schválnosti), **zастраšování nebo vydírání** personálu věznice (tím, že získávají informace o jejich soukromém životě, milostných vztazích apod.). Samozřejmě se sem řadí **krádeže, ničení majetku** věznice, **zneužití přerušení výkonu trestu, pokusy o útěk** z výkonu vazby nebo výkonu trestu a v neposlední řadě **organizování nebo podněcování hromadných nepokojů a vzpour** ve věznici.

3.3 Konkrétní příklady anomálního chování

Jak jsem se zmínil již v úvodu, při psaní své práce vycházím nejen z teoretických, ale i praktických zkušeností. V této části bych chtěl ve dvou příkladech poukázat na poruchy v chování osob ve výkonu vazby a ve specializovaném oddělení výkonu trestu odnětí svobody.

Anomální chování obviněné ženy ve výkonu vazby

Jednalo se o ženu ve věku 24 let, která byla ve výkonu vazby pro podezření ze spáchání čtyř trestných činů krádeže a ublížení na zdraví. Pocházela z neuspořádaných rodinných poměrů, otce nepoznala, matka používala často tělesné tresty, křik, zanedbávala výchovu. V osmi letech byla dívka dána do výchovného ústavu pro výbuchy vzteku (neměla dostatek lásky, péče - psychická deprivace).

Následovaly časté pobyty v léčebnách, zde si našla i svého budoucího manžela. V osmnácti letech se vdala, žili u manželovy matky, která se o ně starala. Po dvou letech bylo manželství rozvedeno. Zneužívala drogy, také se živila prostitucí. Našla si přítele – cikána, se kterým čekala dítě (při zdejšímu pobytu ve výkonu vazby byla v pátém měsíci těhotenství). Byla bez sociálního zázemí, přítel žil s matkou v malém bytě a matka ji odmítala. Pobírala plný invalidní důchod, byla epileptička, mentálně retardovaná, emocionálně i sociálně nezralá, i prognóza k výchově vlastního dítěte byla špatná. Měla nízkou frustrační hladinu, byla výbušná, s nízkým sebeovládáním, agresivní. Typický byl neupravený zevnějšek, hlasitá a překotná mluva, přeskakování od tématu k tématu.

Svou vinu v trestné činnosti bagatelizovala („Dala jsem facku pošťače, protože mi nepřinesla peníze“). Chovala se zlostně a agresivně, pokud se nevyhovělo jejím požadavkům (jevila známky závislosti - požadovala neustále kuřivo). Plivala na dozorce, bouchala do stěn, zcela zničila zařízení cely. Zapálila matrace na cele, pomočovala se

(výměna oblečení byla nutná několikrát za den). Hlavně v noci vydávala velmi hlasité neartikulované zvuky. Skákáním z lůžka na zem a pícháním předmětů do břicha se snažila ohrozit svůj plod.

Na návrh lékaře byla tato agresivní obviněná převezena do vězeňské léčebny, kde pobyla 23 dnů. Po jejím návratu z léčebny bylo doporučeno ředitelem věznice okresnímu soudu posouzení vhodnosti pobytu ve výkonu vazby. I když byla tato obviněná žena nakonec propuštěna na svobodu, dá se předpokládat, že bude pokračovat v trestné činnosti a že se do vězeňského zařízení opět vrátí.

*Na uvedeném příkladu jsem chtěl poukázat na **bezmocnost vězeňského personálu eliminovat v mnoha případech agresi nesvéprávných osob nejen při přijetí do výkonu vazby, ale zejména při jejím dalším pobytu. Řadoví zaměstnanci Vězeňské služby jsou velmi často bez varování postaveni do role „pozorovatele i psychologa“, neboť použití donucovacích prostředků by ve shora popsanych situacích bylo nejen neúčinné, ale především nesmyslné a v neposlední řadě i nezákonné. Skutečnost, že se nejedná o ojedinělý případ, ale o určitý trend současné doby při přijímání osob do výkonu vazby a výkonu trestu, by jistě mohla být tématem jiné bakalářské práce.***

Charakteristika osobnosti odsouzeného muže ve specializovaném oddělení výkonu trestu pro přestárle a invalidní osoby.

Tento odsouzený ve výkonu trestu odnětí svobody mimo jiné násilnosti zapálil celu, vyvolával konflikty s jinými odsouzenými, neadekvátně reagoval na jejich chování, napadal je jak verbálně, tak i fyzicky. Pro masivní nárůst stížností na chování odsouzeného byl podán návrh na umístění do vězeňského psychiatrického oddělení.

Charakteristika osobnosti :

Jedinec s výrazně subnormním intelektem, v myšlení je ulpívavý, stereotypní. V kontaktu neklidný, nervózní, roztěkaný, nesoustředěný. Odsouzený netrpí žádnou duševní chorobou v pravém slova smyslu, byla však u něj diagnostikována porucha osobnosti ve

*smyslu **psychopatie** (disharmonická, nevyvážená osobnost s nedostatečně rozvinutým systémem všeobecně přijímaných norem). Emoční charakteristika vykazuje oploštělost, sníženou emoční diferencovanost až lhostejnost. Odsouzený není schopen emočního prožitku v plné šíři. Má nízkou frustrační toleranci, osobnost odsouzeného je charakterizována afektivním chováním v zátěžových situacích, dráždivostí, výbušností, a to i na zcela indiferentní podněty (sebemenší, zdravým člověkem neregistrovatelné). Neadekvátně zpracovává emočně nabitě situace, má sklony k agresivnímu odreagování tenze, zvláště pak při nesplnění očekávání.*

Zde jsem chtěl poukázat na skutečnost, že i při profesionálním přístupu zaměstnanců Vězeňské služby se musí počítat s tím, že nelze všechny vězně ovlivnit žádnými výchovnými ani jinými prostředky.

3.4 Penitenciární problematika zneužívání drog

Výkon trestu odnětí svobody je místem, kde se sociálně deviantní i sociálně patologické jevy kumulují. Zejména psychicky labilnější vězni mají často tendence upínat se na dominantní silné jedince z řad osob s pokročilou kriminální infekcí. Vedle případů, kdy jim imponuje právě kriminální kariéra zkušeného vězně, jsou častější ty, kdy se mladý, ve vězení nezkušený, poprvé uvězněný člověk upne na narušeného jedince, aniž je schopen rozpoznat jeho skutečný charakter. Pozvolna tak velice často dochází k postupné změně hodnotové orientace, následované prvními příznaky kriminální infekce. Nápodoba těchto kriminálně zkušených jedinců pak vyústí zejména u mladistvých a věkově blízkých věku mladistvému v sebepoškozování. Ve své většině se však nejedná o patologický fenomén, ale účelové jednání, které je jedním ze základních znaků chování podstatné části vězněné kriminální subkultury (7).

Drogy ve věznicích přestávají být výjimečným jevem. Složení osob odpykávajících si tresty jak v evropských, tak českých věznicích se v posledním desetiletí změnilo. Totéž platí, pokud jde o užívání drog ve věznicích. Jestliže v hlubší minulosti tvořily osoby závislé na drogách jen velmi malou část, dnes tvoří již poměrně silnou skupinu, která spoluurčuje každodenní vězeňskou realitu. Jestliže vedle užívání nelegálních látek budeme brát v úvahu také problematické užívání dalších drog, jako jsou medikamenty či alkohol, hovoří se o nadpoloviční většině všech vězňů.

Drogy se často stávají, vedle jinak obvyklých měn, „*vězeňskou měnou*“ pro obchody všeho druhu. Průvodním jevem každého takového černého trhu je rostoucí kriminalita mezi všemi vězni. Jedná se především o krádeže, násilí nebo vydírání. Tato kriminalita se netýká pouze vězňů, ale bohužel i pracovníků vězeňství. V dnešní době je nereálné očekávat, že věznice jsou hermeticky uzavřeným prostorem, kam se nelegální drogy nemohou dostat. Stejně jako ve společnosti nelze přinést v oblasti užívání nelegálních návykových látek „*absolutní*“ řešení, nelze totéž čekat ani u věznic. V příloze č.1 je možné shlédnout některé používané skryše k pašování drog do vězení.

Vztah mezi drogami a zločinem je poměrně složitý. Všeobecně se má za to, že užívání nelegálních drog nemusí být příčinou začátku kriminálních kariér, ale že drogy zintenzivňují a prodlužují kriminální aktivity. Uživatelé drog páchají závažnější zločiny v delších a nepřerušovaných řadách než jejich vrstevníci, kteří drogy neužívají. Proto jsou věznice prostředím s vyšší koncentrací drog, než je tomu na svobodě.

Skutečnost, že zneužívání drog podporuje agresivní chování je všeobecně známa. Důležitou roli zde ovšem hraje i individuální reakce organismu každého člověka. Již po požití nízké dávky **alkoholu** ztrácí konzument zábrany, čímž vzrůstá agresivní jednání. Častým užíváním **kofeinu**, který je obsažen např. v kávě a čokoládě, vede k závislosti. Při dlouhodobém přerušení dávky se u člověka může dostavit nervozita a podrážděnost, což může způsobit nepřiměřenou agresivní reakci na jinak neagresivní podnět. Podobné účinky má i **nikotin**, jehož deficit způsobuje nepřátelskou agresivní reakci. **Anabolické steroidy**

způsobují růst svalové hmoty. Jsou proto ve velké míře užívány hlavně těmi vězni, kteří se věnují kondičnímu cvičení. **Marihuana** je spojována s růstem i poklesem agrese. Může snižovat schopnost sebekontroly a navozovat psychické stavy, kdy člověk snadno opomene spánek, což může opět vzhledem ke spánkovému deficitu agresi posilovat.

O drogách a drogových závislostech ve vězeňských zařízeních by se dalo jistě daleko šíře hovořit v samostatné práci k této problematice. Zneužívání drog zcela jistě podporuje **agresivní** chování vězněných osob.

4. Agresivní chování vězněných osob

4.1 Vymezení pojmu agrese

Agrese patří do přirozeného repertoáru chování. V psychologickém slova smyslu představuje velmi složitou problematiku, zahrnující širokou škálu rozmanitých jevů. Kupříkladu může člověk agresivně myslet, komunikovat, fantazírovat a snít a samozřejmě také agresivně konat.

Významný český psychiatr V. Vondráček rozlišuje agresi v dvojím významu. V širším slova smyslu zahrnuje agrese činnost nebo její odmítnutí, směřující k poškození nebo snížení určité hodnoty. V tomto širokém pojetí ilustrují agresi např. nadávky, sprostá mluva, neslušné anekdoty, porušení konvence nebo úmyslné odmítnutí pomoci. V užším pojetí se kryje význam agrese s jejím všeobecným chápáním, tj. s fyzickým (brachiálním) násilím a útokem. Vondráček se zmiňuje i o členění agrese na přátelskou a nepřátelskou. Pojem nepřátelské agrese je všeobecně srozumitelný. Avšak spojení přátelská agrese může vyvolávat rozpaky. Vondráček vysvětluje přátelskou agresi příkladem matky, která svou neúměrnou, přehnanou péčí dítěti spíše škodí (tzv. overprotektivní přístup).

Z uvedeného plyne, že v psychologii je pojem agrese používán jako souhrnné označení pro rozličné formy chování. Kritéria, co je a co není agrese, se liší stejně jako teoretické modely výkladu agrese. Současně se všeobecně přijímá rozlišení mezi agresí a agresivitou. Agrese označuje vlastní pozorovatelné chování, agresivitou se rozumí určitá vnitřní pohotovost k agresivnímu chování. Pojem **agresivita** vyjadřuje tedy vnitřní dispozici nebo osobnostní vlastnost. Zpravidla je chápána jako relativně trvalá a hůře měnitelná charakteristika osobnosti.

V obecném psychologickém výkladu se rozlišuje mezi agresivitou konstruktivní a destruktivní. V konstruktivní agresivitě je zdůrazněn její přirozený a účelný projev v lidském chování. Konstruktivní agresivita je důležitá pro vývoj člověka, a proto jí bývá přisuzována důležitá role v procesu individuace, tj. utváření individuální osobnosti. Napomáhá sebeuvědomování a sebepotvrzování. Agresivní impulsy se v průběhu života učíme zvládat a využívat v souvislosti se sebeprosazováním. Současně slouží agresivita ochraně integrity těla a duše. Agresivita se účelně uplatní i při poskytování pomoci druhým nebo při ochraně společenství, jehož je jedinec členem. Za konstruktivní lze tedy označit agresivitu, která napomáhá rozvoji osobnosti, aniž by současně ničila či poškozovala druhé.

Nicméně běžné zkušenosti s agresivitou vedou spíše k jejímu jednostrannému odmítání. Přesto psychologové upozorňují na její nezbytnost a účelnost v životě. Je nutné si však uvědomit, že hranice mezi konstruktivní a destruktivní agresivitou jsou křehké a obecná kritéria pro rozlišování příliš široká. Citový doprovod destruktivní agresivity může být různý (agrese ze zoufalství, ze zloby a hněvu). Výrazná destruktivní agresivita je v psychologii považována za poruchu osobnosti – psychopatii (dříve diagnostikovaná). Vždy signalizuje vážné narušení vztahu jedince k sobě samému a druhým.

4.2 Teorie agrese

Teorie agrese se snaží objasnit především zdroje agresivního jednání. Hledá odpověď na otázku proč a za jakých okolností se člověk chová agresivně. S využitím dalších psychologických pojmů, poznatků a teorií vysvětluje vznik a průběh agresivního chování. Z jejich formulací vyplývá zpravidla návod pro předcházení či tlumení agresivního chování jedinců či skupin.

Samozřejmě existuje více teoretických koncepcí, které se liší východisky a hledisky, jež ve svých teoriích zdůrazňují. Z množství agresivních projevů akcentují povětšinou vybrané dílčí momenty a dospívají tak k závěrům s omezenou platností. Žádná z nich nenabízí univerzální výklad pro celou oblast agrese. Spíše se navzájem doplňují a ve svém souhrnu poskytují přehlednou odpověď na základní otázku teorie - odkud se agrese bere a zda a čím může být ovlivňována.

Chtěl bych popsat tři základní koncepce agrese. Jsou to :

- *psychoanalytická teorie agrese*
- *frustrační teorie agrese*
- *lernteoretická koncepce agrese*

4.2.1. Psychoanalytická teorie agrese

Psychoanalýza původně vznikla studiem abnormních, psychopatologických jevů (hysterie a dalších druhů neuróz). Tato teorie je patrná i na výkladu agrese.

Agresivita je chápána jako pudová instinktivní složka osobnosti. Jako taková je člověku přirozeně dána, patří k jeho vnitřní vrozené výbavě. Freud předpokládal dvě základní pudové tendence. Vedle libida (pudu slasti) ovládá podvědomí člověka ještě destrukční pud (destrudo, thanatos) neboli pud agrese. Pudové tendence dynamizují chování

a prožívání a potenciálně zakládají na konflikty, např. jestliže se fixují na nevhodné, nepřijatelné či jinak nedostupné objekty.

Psychoanalytická teorie prošla během vývoje různými modifikacemi, které se vztahují zejména k pojetí pudových složek a jejich významu v psychice člověka. To podstatné zůstává. Agresivní jednání je vysvětlováno korespondujícím motivem agrese, neboť pud je vnitřní pohnutkou jednání. Agresivní člověk má vystupňovaný pud agrese, a proto jedná agresivně ve většině situací. U takového jedince lze s velkou pravděpodobností předpokládat pokračující agresivní chování, neboť agrese u něj navozuje uspokojení a redukci napětí. Situační faktory sehrávají podružnou roli. Jedinec vlastně citlivě vyhledává situace, kde se nabízí možnost ventilace agresivity, protože pud obdobně jako potřeba tlačí na své uspokojení.

Je zřejmé, že psychoanalýza rozpracovává pojem agresivity. Agresivita zde přestává být obecně chápanou dispozicí a stává se pudem. Posun od obecné dispozice ke konkrétnímu pudu je podstatný, protože s sebou přináší značné rozdíly pro řešení mnoha praktických otázek, např. ovlivnitelnosti agrese (8).

Přes kritiku zůstává psychoanalýza přínosem. Je využitelná jako přístup umožňující pochopit a rekonstruovat motivaci některých kriminálních činů s výraznou a nápadnou scénou deliktu. Některá psychoanalytická schémata jsou proto využívána při psychologickém profilování, o kterém pojednává soudní psychologie. Psychoanalytické prvky se mohou uplatnit zejména v případech, kdy proběhlá agrese je na první pohled málo psychologicky srozumitelná, je nezřetelný účel agrese a na místě činu je patrný zvláštní psychologický rukopis pachatele.

4.2.2. Frustrační teorie agrese

Frustrační teorie nepředpokládá samotný motiv (pud) agrese. Pokud jde o vnitřní pohnutky, může být agrese motivována jakoukoli potřebou (fyziologickou, sociální), jestliže je tato potřeba frustrována. Klíčový bod ve výkladu agrese představuje frustrace. Označuje situaci, kdy uspokojení určitého motivu (potřeby) stojí v cestě různé překážky, které oddalují či znemožňují dosažení cíle. Není přitom rozhodující, zda jde o překážky vnější (např. nedostatek prostředků, nedostupnost cíle) nebo vnitřní, které pramení z jedince samého (např. nedostatečné schopnosti nebo dovednosti, současně působící protichůdné motivy).

V souvislosti s frustrací se v psychologii objevuje i pojem deprivace, který v podstatě reflektuje specifickou frustrační situaci s vnějším zdrojem frustrace. Deprivací se rozumí takové frustrující situace, kdy se nedostává podnětů či předmětů nutných pro uspokojení potřeby. Pokud například žije jedinec ve stimulačně chudém, monotónním prostředí, tak duševně strádá, protože nemůže uspokojit přirozenou potřebu po podnětech a po související aktivitě.

Frustraci lze charakterizovat jako situaci a současně její psychické prožívání, kdy je v důsledku různých příčin zablokováno uspokojování potřeb jedince. Pokud jedinec přiměřeným způsobem usiluje o nasycení aktualizovaných potřeb, hovoříme o jednání s obvyklým, normálním průběhem motivace.

Frustrační teorie je amerického původu. V roce 1939 ji se svými spolupracovníky formuloval J. Dollard, působící na Yaleově univerzitě. Proto bývá někdy označována také jako yalská hypotéza. Podle ní je agrese vždy důsledkem nějaké frustrace. Je-li člověk frustrován, jedná agresivně, a naopak, jedná-li jedinec agresivně, lze téměř s jistotou předpokládat, že byl frustrován. Agrese je přirozenou, zákonitou reakcí na frustraci. Je-li nemožné anebo na základě získané zkušenosti nebezpečné zaměřit agresi přímo proti

činiteli vnímanému jako příčinu frustrace, dochází k přepnutí agrese na vhodný, dostupný náhradní terč (v krajním případě i proti sobě).

Yalská škola založila svoji frustrační teorii na správném zjištění, že frustrace vyvolává v jedinci často agresi, a to minimálně slovního typu. Pro názornost je tu příklad, kdy např. dobíháme městskou autobusovou linku a těsně před doběhnutím řidič uzavře vstup a s úsměvem odjíždí. Prožitky a reakce takto postiženého jedince jsou jednoznačné. Obdobně si lze vysvětlit i některé reakce řidičů vůči policistům při silniční kontrole. Frustrace vyvolává v postiženém jedinci agresi.

Mezi reakcemi na frustraci se objevují i jiné než agresivní vzorce chování. Člověk například opouští pole tím, že mění zaměstnání. Neútočí na překážku a předpokládanou příčinu frustrace, nýbrž naopak před ní uniká, a to reálně změnou prostředí.

Frustrační teorii lze zhodnotit následujícím závěrem: Při úvahách o pravděpodobné motivaci agrese je účelné zvážit možnost frustračních vlivů. Jestliže však frustrační hypotéze nenasvědčují žádné okolnosti, je účelné zkoušet další výkladové metody (9).

4.2.3. Lernteoretická koncepce agrese

Tato koncepce agrese vychází z behaviorismu. Uplatňuje předpoklad o absolutním vlivu prostředí na problematiku agrese. Produkované vzorce chování jsou osvojovány v průběhu socializace. Téměř veškeré chování je naučené. Tak jako ostatní způsoby chování jsou i agresivní vzorce osvojovány v průběhu socializačních procesů. Člověk není vybaven vrozeným repertoárem agresivních projevů. Člověk se ve svém vývoji vlivem prostředí učí jednat agresivně, nebo prosociálně.

Lernteoretikové obohatili psychologickou teorii o citlivý a přesný popis různých variant nápodoby a identifikace. Jednu z variant nápodoby představuje tzv. observační učení. Při tomto učení si jedinec osvojuje chování modelu, který je běžně dostupný jeho

pozorování. Podle lernteoretiků pozorné sledování brutálních akčních scén vzbuzuje prožitek a zvyšuje aktivační hladinu jedince. Dojde-li při kopírování prezentovaných vzorů agresivního jednání k posílení, např. v podobě skryté pýchy rodičů nebo obdivu a respektu u party vrstevníků, stává se další výskyt reprodukované agrese pravděpodobnějším. Agresivní jednání se stává osvojeným způsobem uspokojování potřeb. Vnější agrese, opakovaná a posilovaná reakcí okolí, má tendenci řešit problémové situace osvědčeným a naučeným způsobem, tj. agresí. Lernteoretikové hovoří o fixovaných osobnostních stylech zvládání problémových a zátěžových situací. Upozorňují, že při nevýhodné konstelaci vnějších sociálních faktorů, které jsou příznačné pro nižší a sociálně slabší vrstvy, může dojít ke zlomu ve směru orientace na kriminální kariéru.

Podle lernteoretiků není agrese automaticky a bezpodmínečně spjata s frustrací. Frustrace není postačující podmínkou pro vzbuzení agrese. V životních situacích reaguje člověk naučenými, osvojenými způsoby chování. I ve frustračních situacích uplatňuje vzorce chování, které si dříve osvojil. U některých jedinců se může jednat o agresí, u jiných se uplatní jiné varianty chování, jeho reakce na frustraci, např. rezignace nebo únik k alkoholu.

Lernteoretický přístup je jistě přínosem k pochopení agrese. Zejména u účelově zaměřené agrese a posuzování motivace může být lernteoretická koncepce cenným vodítkem. Tato koncepce je současně sympatická svým optimismem ohledně měnitelnosti agresivních projevů. Co je naučené, lze také „odučit“ nebo přeučit. Právě lernteoretikové vnesli do současné penitenciární psychologie řadu tréninkových programů, zaměřených na tlumení destruktivních vzorců chování a jejich nahrazení sociálně akceptovatelnými způsoby chování (10).

4.3. Kriminální agrese

Ne každá agrese má kriminální podobu. Z celé šíře agresivních jevů spadá pouze malá část do skupiny tzv. kriminální agrese, kterou postihuje zákon. O kriminální agresi hovoříme tehdy, jestliže agrese svým obsahem a způsobem útočí na zájmy a hodnoty chráněné právním systémem. Přesto, že podle této široké definice může kriminální agrese zahrnovat různé projevy, jako např. pohružku násilím, zpravidla bývá spojována s fyzickým násilím či útokem.

Podle promyšlenosti a připravenosti se kriminální agrese rozděluje na :

- kriminální agresi reaktivní (neplánovanou, bez přípravy)
- kriminální agresi promyšlenou (připravovanou, naprogramovanou)

S momentem promyšlenosti úzce souvisí další aspekt - cíl, kterého má být prostřednictvím agrese dosaženo. Vykazuje-li agrese příznaky zaměřenosti na jasný cíl, hovoříme o agresi instrumentální. Tato agrese je použita jako prostředek k dosažení určitého cíle. Jejím opakem je agrese odreagovaná, jejímž smyslem je uvolnění nahromaděných agresivních impulsů. Cílem je v podstatě agrese sama.

Podle zaměřenosti agrese se rozlišuje na

- heteroagresi, směřující proti druhým osobám, živým tvorům či věcem
- autoagresi, která je zaměřena na vlastní osobu v podobě sebepoškozování nebo sebezničení

Dalším hlediskem, které se uplatňuje při psychologickém rozboru kriminální agrese, je **emocionální doprovod**. Toto hledisko se uplatňuje v dvojím ohledu - jednak jako tzv. afektivní zaměření a dále jako registrování prostého faktu přítomnosti či absence afektivního doprovodu. Afektivním zaměřením se rozumí obsah a kvalita citového prožívání doprovázející trestný čin. Z tohoto pohledu se rozlišuje kriminální agrese ofenzivní a defenzivní. U ofenzivní agrese je prožitek komponován zlostí, zlobou a

hněvem. Defenzivní agrese je spojena s pocity strachu a ohrožení. Podle tohoto hlediska vázaného na city se zvažuje výskyt či absence citového doprovodu. Existují případy, které zarážejí nedostatkem jakéhokoli citového hnutí, kdy agresor zůstal vůči oběti zcela lhostejný, poškození či utrpení oběti jej vůbec neoslovilo. V těchto případech se hovoří o tzv. chladné agresi. Opakem je agrese afektivní, pro kterou je příznačné intenzivní doprovázející citové hnutí. Agresor prožívá silné rozrušení. Typické je, že agresi předchází zpravidla konflikt s obětí a trestný čin může být prostředkem k uspokojení emocionálního tlaku.

Při posuzování agresivního jednání se zmíním o momentu **brutality**. Pojmem brutalita se vyjadřuje nepřiměřená agrese, obsahující prvky týrání. V brutálním jednání nejde pouze o to, že byl překročen zákon, nýbrž současně o to, jakým způsobem byl zákon překročen. Protiprávnost činu je umocňována pošlapáním obecně morálních lidských norem, kdy se jedná o nelidský a bestiální čin. Brutální způsob provedení kriminálního činu většinou signalizuje, že je pachatelem jedinec s narušenou strukturou a dynamikou osobnosti (11).

4.4. Extrémní podoby agrese

Agrese patří k přirozené výbavě člověka. Doprovází nás po celou dobu existence lidské společnosti. Sledování vývojových trendů nasvědčuje tomu, že dnes se množí extrémní podoby agrese. Dochází k zvýšenému výskytu incidentů, při nichž bylo použito násilí, které se jeví jako zvlášť nepřiměřené, absurdní a nelidské. Z široké problematiky extrémních podob agrese jsem vybral jeden konkrétní jev: vandalismus.

Vandalismus

Sám název připomíná zpustošení Říma kmeny vandalů v roce 455. V roce 1794 použil poprvé H.Gregoire, biskup z Blois, výraz vandalismus pro nápadné, hrubé a zbytečné ničení hodnot. V tomto významu přešlo slovo vandalismus i do současnosti.

Vandalismus je **destruktivní a likvidační chování**, které nepřináší pro pachatele žádné materiální obohacení, a současně se terč útoku vyznačuje **bezbranností a snadnou dostupností**.

Vandalismus žije sám ze své podstaty. Nevypočitatelný, pro okolí nesmyslný, svévolný a iracionální akt násilí vůči bezbrannému terči spolehlivě vzbudí šok a pozornost okolí, pachateli to pak přináší větší pocit spokojenosti. Ačkoliv se vandalové dopouštějí zdánlivě nesrozumitelných činů, vědí přesně, co dělají, a činí to tak o své vůli a ve většině případů také bez pocitů viny. V současné době převažují přístupy zaměřené na hledání příčin různých podob agrese, tedy proč k hrubému a zbytečnému násilí došlo. Příčiny a spouštěče agrese se obvykle spatřují v nepříznivých vlivech prostředí - mnoho stresů, konfliktů, problémů a frustrací v rodinách, školách, mezi vrstevníky, médiích atd. Objevují se však i stanoviska, která pochybují o tom, že frustrační hypotézy jsou postačující k vysvětlení hrubé a zbytečné agrese u normálních lidí. Upozorňuje se na fakt, že se psychologie málo věnuje problému brzd a tlumičů agrese. Přivádějí pozornost současné psychologie zpět k poněkud zapomenutým tématům, jako je utváření představ o dobru a zlu, pěstování osobní zodpovědnosti, vštěpování hodnot a norem, ve kterých je frustrace chápána jako běžná součást života (12).

5. Agresivní chování vězněných osob v praxi

5.1 Podmínky ve vězeňských zařízeních jako možný zdroj agresivního chování

Vývoj vězeňství, jeho celková kulturní úroveň a materiální podmínky jsou odrazem vývoje kulturní a ekonomické úrovně celé společnosti. Způsob zacházení s pachateli trestných činů vyjadřuje velmi zřetelně i vztah společnosti (státu) k jedinci a postoj k občanským právům a svobodám (13).

Pro příčinu vzniku vzpoury ve věznicích jsou důležité dva aspekty :

- a) vnitřní situace ve věznici
- b) vnější situace ve společnosti

a) Vnitřní situace ve věznici

Na vnitřní situaci ve věznici působí mnoho aspektů. Mezi hlavní úkoly Vězeňské služby z hlediska snížení pravděpodobnosti vzpour a nepokojů, je věnovat pozornost vnitřní situaci bezpečnosti, kontrole a spravedlnosti, přičemž je nutné dbát na **vyváženost všech tří složek**.

Důležitou roli hraje zejména kapacitní přetížení na celách v oddělení výkonu vazby a jednotlivých ubytoven ve výkonu trestu odnětí svobody. Malý životní prostor pro vězně vede už sám od sebe k narůstání konfliktů mezi vězni. I když má Vězeňská služba za povinnost důsledně diferencovat vězně, často spolu musí sdílet malý životní prostor lidé, **kteří se svými vlastnostmi, charakterem, věkem, příslušenstvím k různým skupinám, náboženským přesvědčením a dalšími aspekty osobnosti spolu nesnesou**. Svou roli, zejména ve výkonu vazby, hraje i tzv. „*ponorková nemoc*“, kdy se mezi vězni začne projevovat po delším společném pobytu únava, přerůstající často v nesnášenlivost a

vzájemnou agresivitu. Vězni se během několika dnů o druhém dozvědí téměř vše a prakticky se již nemají o čem bavit. Nechtějí si připustit, že příčinou napětí mezi nimi jsou oni sami, ale za příčiny považují obecně personál věznice a podmínky v ní. Svůj velký podíl na tom má ovšem i kapacitní přetížení vězeňských cel a ubytoven.

Významnou roli hraje vnitřní napětí jak mezi vězni, tak mezi vězni a personálem, dodržování zásad bezpečnosti, kontrola a **dodržování zákonnosti**. Přehnaný důraz na bezpečnost, spojený s militantním, příkrým jednáním personálu věznice, může vést k růstu napětí ve věznici. Proto je nutné zvláště dbát na to, aby byl pečlivě vyvážen poměr mezi dodržováním zásad bezpečnosti a vytvářením napětí mezi personálem a vězni (14). Je nutné počítat i se zvláštním hodnotovým a normativním systémem vězňů, kteří mají ve většině případů zcela odlišný názor na spravedlnost.

Velmi nežádoucím jevem z hlediska možných vzpour je nejednotnost mezi přístupem jednotlivých zaměstnanců při vyžadování plnění povinností ze strany vězňů. Většina aspektů, tvořících vnitřní napětí ve věznici, je dána objektivními skutečnostmi, které přináší samotná podstata věznění.

Napětí ve věznici vytváří i frustrace dalších běžných potřeb. Příčinou nejčastějších výhrad je kvalita stravy a kvalita lékařské péče.

Ve věznici, kde je výběr jídel omezen na jedno jídlo (s výjimkou předepsaných diet) a stravu dostává několik stovek lidí je zcela přirozené, že každé jídlo nemůže vyhovovat každému. Týká se to jak druhu jídla, tak jeho ochucení. *Zde bych mohl ze své praxe uvést mnoho případů, kdy jsem do výkonu vazby nebo výkonu trestu odnětí svobody přijímal značně zanedbané vězně. Jednalo se (a jedná se dodnes) o páchnoucí, zavšivené, špinavé, nemyté a hladové osoby, které jsou zvyklé přespávat v lese, na nádražích, v různých kanálech apod.. V okamžiku, kdy se tyto vězni po odvšivení, vykoupání a čistém převlečení (tzv. zdravotním filtru) a provedení vstupní lékařské prohlídky ocitnou pro ně v „čistém prostředí“, stanou se z nich v mnoha případech jedni z největších stěžovatelů na již zmíněnou stravovací a lékařskou péči.*

Tato lékařská péče je v dnešní době (a byla i v minulosti) na vysoké úrovni. V akutních případech se vězeň dostane k lékaři v pracovní době téměř okamžitě, v mimopracovní době je přivolána lékařská pohotovost. I když je s vězni každoročně prováděno mnoho eskort do civilních zdravotnických zařízení k odbornému vyšetření, může být vězni považováno za nedostatečné.

Závažným důvodem může být i složení personálu. Ve věznicích, kde dochází z příčin velké fluktuace k obměně dozorců, kteří pracují v přímém styku s vězni, se tato situace odráží v řešení problémů. Většinou jde o mladší lidi, kteří mají problémy nejen se svými vrstevníky, ale i s věkově výrazně staršími vězni – zejména recidivisty. Obě skupiny těžce nesou moc, která je nad nimi dána, a to i v případě, že se dozorce chová profesionálně a k vězňům je slušný a korektní. Zde jde o problémy, kdy by vězeň rád odpočíval, ale je mu nařizována nějaká jiná činnost (vycházka, koupání, oběd, výměna lůžkovin apod.).

Velmi neoblíbené jsou také různé prohlídky, zejména osobní, které jsou **namátkové** (vězeň je povinen strpět prohmatání oděvu a obsahu kapes) a **důkladné** (vězeň je nahý), kdy se zjišťuje, zda nedošlo k aplikaci nedovolené látky injekčním způsobem, nedošlo k sebepoškození nebo zda na těle nemá hematomy z důvodu napadení, zda nedošlo k tetování apod. Mezi nepopulární prohlídky se také řadí technické prohlídky cel, které vězni považují za zásah do svého - již tak malého - soukromí.

Svoji roli hraje i osobní sympatie a antipatie mezi zaměstnanci věznice a vězněm. *Zde mohu opět ze své praxe uvést případ, kdy zejména nově nastoupivší, věkově mladší dozorcí svým chováním zapříčinili nejednu stížnost. I když se při vyžadování dodržování povinností ze strany vězňů drželi zákonných norem, dávali svým postojem při této činnosti najevo svoji „důležitost“. Namátkou si vzpomínám na situaci, kdy strohé, nekomunikativní jednání dozorce při žádosti obviněného o výměnu osobního prádla dovedlo vězně až k agresivnímu jednání.*

Také malý rozdíl v přístupu i celkové situaci lidí ve vyšetřovací vazbě a ve výkonu trestu odnětí svobody, a to paradoxně často v neprospěch obviněných, u kterých platí

presumpce nevinoty (mnozí z nich nejsou nakonec vůbec odsouzeni), může sehrát svou roli. Režim ve vazbě by proto měl být výrazně lepší než ve výkonu trestu. Zatím se to bohužel nedaří ve všech případech plnit. Ne každá věznice, kde je vykonávána vazba, má vyhovující prostory jak pro ubytování, tak pro vzdělávací, zájmovou a sportovní činnost i kulturní vyžití.

Agresivní jednání obviněných a odsouzených osob vyvolává v mnoha případech zamítnutí nějaké žádosti, a to i když je toto zamítnutí provedeno ze zákonných důvodů. Vězeň si však nechce připustit neoprávněnost svého požadavku.

Mezi hlavními aktéry vzpour jsou velmi často vězni, kteří byli přemístěni z jiné věznice. Přemístění do nového, neznámého prostředí (jiní spoluvězni, neznámý personál, odlišnosti ve vnitřním řádu) představují ze zjevných důvodů pro většinu vězňů výraznou psychickou zátěž. Nový vězeň může podrážděně reagovat na skutečnosti, které jsou pro stávající vězně i personál standardem. K jeho negativním reakcím a agresivnímu odmítání tohoto standardu se mohou připojit další vězni (15).

Nutno je však upozornit na existenci vězňů – věčných nespokojenců, provokatérů. I při sebelepších podmínkách ve vězeňských zařízeních bude určitě existovat skupina rozvracečů. Rizikům nepokojů a vzpour je tedy stále nutno předcházet.

b) Vnější situace ve společnosti

Vzpourey vězňů se ve většině případů soustřeďují do období společenských změn. Vězni se většinou, a to i v demokratické společnosti, považují za oběti mocenského režimu či mocenské (dle jejich názoru) zvláště státu. Veřejné projevení akceptace trestu a pocitu viny ze strany odsouzeného je v kriminální subkultuře tabuizováno. Proto se jakéhokoliv pnutí ve společnosti snaží využít ve svůj prospěch. Za oběti režimu se tak vydávají i pachatelé ryze kriminálních trestných činů, a to i těch nejbrutálnějších.

5.2 Nepokoje a vzpoury

Hromadnou nekázní vězňů se nazývá odmítnutí poslušnosti skupinou vězňů, které není spojeno s hromadným ničením zařízení nebo násilnostmi. Zpravidla jde o hromadné vyhlášení odmítání stravy, odmítnutí přestěhování, kolegiální nesouhlas s umístěním některého z vězňů do výkonu kázeňského trestu apod.

Za vzpouru se považuje hromadné vystoupení vězňů proti vězeňskému řádu, které je spojené s hromadným ničením věcí a dalšími násilnostmi.

Stádia vzpour vězňů

- **Perioda výrazného chování a ničení**
- **Stadium kladení ultimát a požadavků**
- **Stadium prezentace důvodů vzpoury**

Perioda výrazného chování a ničení je situací těsně po vypuknutí vzpoury, tedy období jakési exploze emocí. Psychologicky jde o silný skupinový afekt, probíhající formou citové nákazy. Situace má mnoho společného s davem. V tomto stádiu se mnoho vězňů chová tak, jak by se za normálních okolností nezachovalo, a v podstatě se nechají strhnout davem. Komunikace je téměř znemožněna, ze strany vězňů nejsou pokusy o ni zpravidla akceptovány. Správa věznice je situací většinou zaskočena a její činnost se omezuje na zabránění ohrožení životů vězňů a personálu. *Zde bych opět ze své praxe mohl uvést mnoho případů chování obviněných a odsouzených osob při vzpourách v r. 1991, které je totožné s chováním jednotlivců při formování davu a jeho následné vzrůstající agresivitě v odborné literatuře. Zažil jsem situace, kdy vůdce, iniciátor vzpoury, tzv. „startér“ dokázal svým agresivním chováním, a to i opakovaně (ačkoliv byl umístěn sám v cele výkonu*

vazby), přimět ostatní obviněné k hromadnému demolování zařízení cel, rozbíjení oken, zapalování matrací apod.. Nutno podotknout, že se jednalo o silně impulzivní osobu s nízkou úrovní právního vědomí, osobu s deformovaným systémem hodnot. **Aktivní účastníci** ničení zařízení byly v převážné míře osoby snadno vznětlivé, nezodpovědné, náchylné k asociálnímu chování. **Pomáhající účastníci davu** se sice aktivně neúčastnili hromadného ničení zařízení, ale podporovali tyto akce slovně a gesty. Již svou přítomností zvyšovali přesvědčení účastníků davové akce o správnosti počínání davu. **Odporující účastníci** se nenechávali strhnout k násilnostem. Jednalo se většinou o osoby, které dovedly objektivně zhodnotit situaci a odvážně vystoupit proti již zmíněným účastníkům vzpoury. Nutno říci, že s jejich pomocí byla nejedna vzpoura značně oslabena.

Stádium kladení ultimát a požadavků - z davu se vytvoří malá skupina vůdců, která se snaží prosadit své požadavky formou ultimát. Na rozdíl od předchozího stádia se tato skupina snaží komunikovat. Děje se tak v okamžiku, kdy první nával zlosti pominul a vězni chtějí prosadit své požadavky. Dojde i k opadnutí emocí a přirozené únavě aktérů.

Je chybou, pokud se v tomto stádiu vězňům poskytnou nerealistická stanoviska (změna ve znění zákonů o výkonu vazby a výkonu trestu apod.). Po jejich nesplnění se dav opět nechá velice rychle strhnout k opětovnému ničení zařízení, tentokrát již pro nesplnění podle nich „zcela oprávněných“ požadavků.

Stadium prezentace důvodů vzpoury - věžňové vedou své stížnosti proti správě věznice a dovolávají se sympatií a podpory veřejnosti. Snaha o komunikaci je deklarována velmi jasně a zřetelně. Často předkládají seznam svých požadavků od odvolání některých členů personálu až po provádění intimních návštěv z civilního života. Dožadují se návštěv vrcholných politiků a sdělovacích prostředků.

Pravý důvod vzpoury, nikoliv spouštěcí moment, zůstává často skryt. Vězni poukazují na skutečnosti, které jsou veřejnosti nesrozumitelné, stravu, ubytovací podmínky, hygienu apod. Obecně lze konstatovat, že hromadné nekázně a vzpoury vězňů mají mnoho společného s davovými situacemi, zejména s davy **agresivními**. Obecná prevence vzniku těchto událostí neexistuje. Dle britského experta Wolfa, který konstatuje stálou existenci skupin rozvracečů, je velmi důležitá osobní znalost vězňů, vytržení z anonymity. Rovněž výcvik personálu k taktickému vystupování je více než potřebný. *Z vlastní zkušenosti při vzpourách v r.1991 vím, že dozorce, který se k vězňům choval vždy profesionálně, takticky, nesnižoval jejich lidskou důstojnost apod., se mezi agresivním a zlostným davem mohl pohybovat bez obav z napadení vlastní osoby. Byl pro svou přirozenou autoritu vězni uznáván a mohl s nimi bez obav komunikovat.*

K minimalizaci možnosti vzpour vedou opatření ke zlepšení životních podmínek vězňů, ale i tak nelze jejich vznik vyloučit.

5.2.1 Podmínky ve vězeňských zařízeních před rokem 1989

Společnost před r. 1989 měla tendenci k militantním postojům k narušitelům práva, které se odrazilo v represivní povaze trestní politiky i vězeňství.

Je nutno objektivně přiznat, že podmínky zejména ve výkonu vyšetřovací vazby byly před r.1989 určitě tíživější než v době současné. Při dnešním hodnocení situace mohu říci, že se vlastně jednalo o určitý druh agrese státního zřízení, kdy byla občanská práva vězněných osob potlačována vnitřními předpisy. Namátkou uvedu některé příklady:

- Tři i čtyři obvinění byli ubytováni v cele o velikosti 7m². V denní době byly v tomto prostoru na sobě uloženy 3 postele (nazývané pro svůj tvar rakve), z kterých se před spaním vytvořilo jedno společné lůžko. Toto lůžko muselo čtyřem obviněným k vyspání stačit. *Ze své praxe si pamatuji případ, kdy bylo do výkonu vazby přijato větší množství*

občanů vietnamské národnosti a z kapacitních důvodů byli ubytováni na cely po pěti osobách. Vzhledem k jejich tělesné konstituci se i tento počet osob na uvedené rozložené lůžko vešel.

- Velikost cely byla zmenšena o prostor „tureckého“ WC (*bez WC mísy*), stoličky, stolek a skříňku. Toto WC nebylo od ostatního prostoru cely nijak odděleno, takže v době vydávání jídla zde zcela jistě byly porušovány estetické i hygienické normy.
- Místo oken byly cely vybaveny výsuvnými rámy s neprůhledným drátěným sklem, které po vysunutí tvořily v horní části zdi cely průzor. Za tímto průzorem byl napevno nainstalován děrovaný plech (*tzv. piškot*), který měl za účel znesnadňovat posílání různých vzkazů, tabáku apod. (*tzv. motáků, koňů*).
- Obviněným bylo v denní době zakázáno se jakkoliv dotýkat nebo se opírat o ustlaná lůžka. Při opakovaném porušení tohoto nařízení byli řešeni pořádkovým opatřením (*důtka, zákaz nákupu a věcí osobní potřeby, samovazba*).
- Koupání obviněných se provádělo jednou za 10 dnů.
- Dopisy rodinným příslušníkům se směly psát a přijímat jednou za čtrnáct dnů.
- Jednou za 14 dnů se umožnilo obviněnému provést nákup.
- V noční době se na celách svítilo, přičemž obvinění museli spát s rukama nad přikrývkou (*muselo být vidět, zda se obviněný nesebepoškodil pořezáním*).
- Lžice se obviněným vydávaly pouze na dobu vydání jídla (*lžice se mohly nabrousit o hrubou podlahu u WC a sloužily k sebepoškození pořezáním*).

I když plněním dvou posledních bodů se mělo zabránit sebepoškození, stojí za zmínku, že v době kdy, se lžice obviněným vydaly na celých 24 hodin, prakticky skončilo období, kdy se lžice používaly k již zmíněnému anomálnímu chování. Rovněž zrušení svícení na celách v noční době nepřineslo „obávané“ zvýšené počty sebepoškození.

Je třeba také připomenout, že až do r. 1993 neexistovala zákonná norma, která by upravovala podmínky pro výkon vazby. Tehdejší Řád výkonu vazby byl vlastně jen vnitřním služebním předpisem tehdejšího Sboru nápravné výchovy ČSR.

V oblasti zacházení s odsouzenými přetrvával dlouhou dobu akcent na trestání, v němž byla korektivní socializace redukována na jednotné - tudíž formální - politické vzdělávání odsouzených a za hlavní mechanismus výchovného působení byla považována výrobní činnost. Tomu odpovídal i systém hodnocení odsouzených.

V 80.letech byl pod záminkou neefektivních výzkumných pracovišť zrušen Výzkumný ústav penologický (16). Tím byly značně zbržděny pozitivní změny, které byly nastartovány v 70. letech. Uplatňování pedagogicko-psychologických zásad komunikace s vězni bylo vystřídáno požadavky na vydávání rozkazů a vynucování jejich plnění.

Do zacházení s vězni se promítá tvrdá politizace a policejní přístup k nim. Preferuje se ekonomické využívání odsouzených při jejich zařazování do práce. Uplatňují se vojenské metody řízení a byrokracie celého vězeňského systému.

V lednu r.1990, kdy došlo k vyhlášení rozsáhlé amnestie prezidentem republiky, zůstalo z 23 000 vězňů ve výkonu trestu odnětí svobody pouze 5 003 odsouzených. Obviněných ve výkonu vazby zbylo jen 1 259. Odsouzení, na které se nevztahovala amnestie, se snažili vyvoláváním nepokojů dosáhnout propuštění z výkonu trestu ničením vězeňského zařízení, hromadnými hladovkami, zakládáním požárů a organizováním vzpour (17).

Vzpourey vězňů jsou specifické omezeným prostorem, ve kterém vznikají, a mohou být omezené např. na jednu ubytovnu nebo část vězení. V r.1991 vzhledem k již zmiňovaným společenským změnám však tyto vzpoury zachvátily věznice v celé Československé republice.

5.2.2 Vzpoury ve vězeňských zařízeních v současné době

V novodobé historii České republiky začaly na intenzitě získávat hromadné protesty počátkem roku 2000, přičemž značnou část revoltujících vězňů v posledních letech tvoří cizinci, zejména občané bývalého Sovětského svazu:

Leden 2000 začala zhruba týdenní vzpoura v českých věznicích, při níž vězni vyhlášením hladovky a nekázní protestovali proti novému zákonu o výkonu trestu a proti špatným sociálním podmínkám ve věznicích. Šlo o dosud největší vzpouru vězňů v České republice. Přidali se k ní vězni v patnácti z 33 českých věznic.

Duben 2000 - ve věznici Oráčov na Rakovnicku vypukly nepokoje. Vězni kvůli údajně nevyhovujícím životním podmínkám a nedodržování svých práv přestali odebírat stravu. Po jednoznačném stanovisku zástupců vězeňské služby, kteří odmítli jednat pod nátlakem, se situace druhý den zklidnila.

Květen 2000 - den a noc drželo 18 obviněných cizinců hladovku ve vazební věznici v Praze-Ruzyni. Obvinění odmítali jídlo údajně kvůli tomu, že vazba, v níž čekali na rozhodnutí českých úřadů o vyhoštění, trvala dlouho. Hladovku cizinci ukončili až po pohovorech, do nichž se zapojil i ukrajinský konzul v České republice.

Březen 2001 - 90 vězňů – cizinců, čekajících ve vazební věznici v Praze - Ruzyni na vyhoštění, drželo zhruba týden hladovku na protest proti údajně neúměrnému protahování vyhošťovacího řízení. Někteří z nich odmítáním jídla také protestovali proti životním podmínkám ve věznici. Od odmítání stravy většina z protestujících odstoupila poté, co se vedení věznice pokusilo zlepšit hygienické a kulturní podmínky ve vězeňském zařízení.

Říjen 2001 - V pěti věznicích drželo hladovku celkem 173 vězňů. Vesměs šlo o ruský hovořící cizince - občany bývalého Sovětského svazu. Odmítáním stravy protestovali proti údajnému porušování svých práv a svobod. Poslední z nich hladovku ukončili začátkem listopadu.

Červenec 2002 - V pankrácké věznici zahájilo 32 vězňů hladovku. Převážnou většinu z nich tvořili lidé z bývalého Sovětského svazu. Hladovkářům se nelíbilo, že úřady v trestním řízení pomalu řešily jejich případy. Hladovkou chtěli vyjádřit také nesouhlas s pobytem ve vazbě a upozornit na údajné porušování lidských práv a diskriminaci cizinců v českých věznicích. K hladovkářům se o den později přidali další čtyři vězni.

Červenec 2004 - asi třetina vězňů ve věznici Vinařice na Kladensku odmítala přijmout stravu a začala hlasitě projevovat svoji nespokojenost. Příčinou protestu byla nespokojenost s novelou zákona o výkonu trestu. Vězňům se nelíbilo, že jejich příbuzní a známí, kteří je přišli navštívit, pro ně nemohli nakoupit (18).

5. 2. 3 Vzpoura rusky hovořících vězňů

Od hromadných nepokojů a vzpour se zcela lišila situace, která vznikla v listopadu 2001. Vězeňská služba ČR ve spolupráci s Policií ČR uskutečnily v jedenácti věznicích bezpečnostní akci pod názvem **Alcatraz**. Cílem této akce bylo zabránit připravované vzpouře vězňů ze zemí bývalého SSSR ve věznicích na území České republiky a zároveň rozbít organizační strukturu těchto vězňů.

Příprava k zásahu a šetření detektivů Útvaru pro odhalování organizovaného zločinu byly zahájeny poté, co Vězeňská služba získala poznatky, že série hladovek v říjnu 2001 mohla být pouze jakousi zkouškou funkčnosti organizační struktury vytvořené vězni z bývalého SSSR a zároveň i zkouškou komunikačních kanálů mezi těmito vězni, umístěnými ve vězeních na celém území České republiky. Rovněž se potvrdilo, že tyto hladovky měly být přípravou nepokojů, případně vzpoury, čehož někteří vězni chtěli využít k útěku.

V čele hierarchie rusky mluvících vězňů stáli dva muži umístění ve vazbě v Brně, na které byl vydán mezinárodní zatykač. Kromě toho detektivové zjistili, že byla připravována

vražda jednoho z „výše *postavených vězňů*“, který se neřídil pokyny vydanými organizací. Toto rozhodnutí bylo přijato na poradě a se souhlasem tzv. „*vorů v zákoně*“ v Rusku a na Ukrajině. Současně se začal vyšetřovat i podíl personálu na spolupráci s ruskojazyčnými vězni.

Akce probíhala za vysokého stupně utajení s využitím momentu překvapení. Zúčastnilo se jí 824 příslušníků Vězeňské služby, na straně Policie ČR se na ní podílelo 400 policistů Útvaru pro odhalování organizovaného zločinu, úřadu vyšetřování, stálé pořádkové jednotky Praha, speciálních služeb a tři posádky vrtulníků Letecké služby Policie ČR. V pohotovosti byl také Útvar rychlého nasazení a zásahové jednotky krajských policejních správ (19).

Byly provedeny prohlídky ubytovacích prostor, jež se týkaly dvou desítek osob. Výsledkem bylo zajištění několika mobilních telefonů, nožů, drog a náčrtků vězeňských objektů s číselným označením. Šesti vězňům bylo sděleno obvinění z trestného činu maření úředního rozhodnutí, devatenáct jich bylo eskortováno do jiných věznic.

Při transformaci českého vězeňství se objevují nové fenomény, na které musí Vězeňská služba velmi flexibilně reagovat. Jedním z nich je právě stoupající počet cizinců. Kdysi se jejich počet pohyboval v několika desítkách, nyní se dostáváme na vysoká procenta. V příloze č. 3 je početně i graficky znázorněn počet rusky hovořící vězňů ve srovnání s dalšími cizinci.

6. Současné tendence a možnosti řešení problémů agresivity

Trestní politika státu má své historické kořeny. Nemůže být proto nesystémově ovlivňována dočasnými politickými a davovými kampaněmi, které reagují na kriminální excesy, z toho zejména na surové vraždy, zneužívání dětí, projevy antisociální a deviace.

Koncepci zacházení s vězni je nutné neustále rozvíjet a zkvalitňovat a tím české vězeňství přibližovat standardům „Evropských vězeňských pravidel“. Česká republika se jako stát s historickými evropskými kořeny zapojila do procesu humanizace trestního zákonodárství už jen tím, že dlouhodobě udržuje s evropskými státy úzkou spolupráci v ekonomické, sociální a kulturní oblasti. Je nemyslitelné, aby vzájemný rozvoj styků na poli společného a shodného vnímání evropských tradičních hodnot a kultur mohl existovat bez kontextu právní a legislativní stability. Standardní minimální pravidla OSN pro zacházení s vězni jsou shrnuta do těchto základních oblastí - **svobodné myšlení, svobodné vyznání víry, stejná ochrana podle zákona, právo na přiměřenou životní úroveň a právo na zdravotní péči.**

Jestliže vězni musí být drženi ve vězení takovým způsobem, aby došlo ke splnění účelu uvěznění, a jestliže se s nimi musí zacházet humánně, je třeba se zmínit o dvou věcech. Za prvé, **vězni jsou v péči státu 24 hodin denně.** Jestliže Vězeňská služba nenaplnuje nebo nemůže naplnit jejich potřeby, nikdo jiný to neudělá. Za druhé, drtivá většina vězňů se časem vrátí zpět do společnosti a budou nějakým způsobem ovlivněni zkušeností z pobytu ve vězení.

Vězeňská služba se musí snažit snížit poškození způsobené uvězněním a mít za cíl redukovat pravděpodobnost recidivy. Vězni by měli být povzbuzováni k převzetí odpovědnosti za průběh trestu.

„Účelem jednání s osobami ve vazbě je zachování jejich zdraví a sebeúcty a pokud to doba výkonu trestu dovolí, rozvíjet jejich osobní pocit odpovědnosti a podporovat ty postoje a dovednosti, které jim pomohou k návratu do společnosti, s co největší nadějí vést po propuštění život poslušný zákonům.“ (20). Podmínky vazby a vězeňský režim nebudou proto prohlubovat utrpení, s výjimkou toho, které nastane a je důsledkem zákonné segregace nebo udržování disciplíny.

6.1 Tvorba a realizace programů zacházení

Jednou z možností, jak snižovat problémy agresivity je realizace programů zacházení s vězněnými osobami. Již od r.1993 postupují zaměstnanci Vězeňské služby podle pravidel stanovených v materiálu „Program zacházení s mladistvými vězni“ (21). Programy zacházení s mladou generací jsou tvořeny od roku 1999. V novelizaci zákona o výkonu vazby s účinností **od 1.1. 2004** je stanoveno, že **„Věznice je povinna nabídnout všem obviněným účast na preventivně výchovných, vzdělávacích, zájmových a sportovních programech“** (22).

Programy činnosti, metody a techniky jsou zaměřeny na rozvoj osobnosti, na formování a upevňování sociálních norem, hodnot a pravidel chování, na formování žádoucích návyků, na podporu aktivit jedince, jeho komunikačních dovedností, na nácvik způsobů řešení rozličných mezilidských konfliktů. Programy zároveň přispívají ke zmírnění negativních dopadů sociální izolace jedince ve vazbě a eliminování negativních vlivů vězeňské subkultury na psychiku obviněných.

Obviněným a odsouzeným, kteří jsou poprvé ve vězeňském zařízení, je po příjmu do věznice věnována významná pozornost. Prováděné vstupní pohovory jsou uskutečňovány týmem specialistů (speciální pedagog, sociální pracovník, vychovatel, psycholog).

Na základě získaných poznatků je sestaven speciálním pedagogem individuálně výchovně vzdělávací a zájmový program. V každém kolektivu se provádějí jak individuální, tak i skupinové aktivity v souladu s týdenními plány programu zacházení s vězni. V příloze č.7 je uveden týdenní plán prováděných aktivit s obviněnými ve věznici Ostrov.

V oblasti speciální výchovy jsou prováděny pohovory v souladu s programem zacházení. Zpracované sociální anamnézy a psychologická vyšetření slouží pro vypracování individuálních programů zacházení s obviněnými a pro další činnosti týkající se vzdělávání, relaxací a případně zájmových činností obviněných. Prioritou v této oblasti je ovlivňování chování obviněných ve výkonu vazby. Ke zmírnění psychického napětí jsou využívány různé druhy terapií, jako jsou arteterapie, pohybová terapie, ergoterapie, ale také relaxační cvičení. V příloze č.8 jsou uvedeny ukázky kreseb vězňů, které psychologům slouží k lepšímu poznání osobnosti vězněné osoby.

Zásadním cílem programů zacházení je snižování nadměrné zátěže vězněných osob, uchování zdraví, důstojnosti, rozvíjení jejich smyslu pro zodpovědnost a vybavení je schopnostmi, které jim pomohou při reintegraci do společnosti, k životu v zákonnosti po propuštění.

Účelnost prováděných programů zacházení s vězni je hodnocena kladně. Zejména významným způsobem redukuje psychické napětí vězněných osob.

Při programech též dochází k lepšímu poznávání vězněných osob, což je velmi důležité. Informace z osobního spisu vězně jsou pouze údaje formální, strohé, úředně zaměřené a málo vypovídající o jeho osobnosti. Věznice např. zná: jméno, příjmení, datum narození, bydliště, zda již byl v minulosti trestán, trestný čin ze kterého je podezřelý, čísla spisových značek atd., ale toto nejsou údaje potřebné pro práci a komunikaci s těmito osobami. Důležité údaje jsou právě získávány při programech zacházení a pravidelné komunikaci. Například získáváme informace o osobní historii jedince, o funkčnosti rodiny ve které vyrůstal a také i o tom, zda má či nemá rodinné zázemí. Jednotlivé informace se mohou skládat v mozaiku, která přiblíží obraz a osobnosti jedince.

Zejména je nutné veškeré programy specialistů vždy individuálně sestavovat podle složení obviněných, aby jednotlivé činnosti byly tzv. „šité na míru“. To, co někdo považuje jako povinnost, může být pro jiného příjemnou zábavou a naopak. Do sféry povinností je možné zařadit i ty činnosti, které vyplývají z vnitřního mravního přesvědčení, např. pracovat na sobě, vzdělávat se nejen v souvislosti s povoláním, ale i rozšiřovat svůj kulturní obzor apod. Je zřejmé, že hranice mezi sférou povinností a volného času nelze přesně určit. Skupiny osob ve výkonu vazby a výkonu trestu je třeba řádně motivovat a kladně ovlivňovat. Povinnosti obviněných vyplývající z právních předpisů nemusí být prožívány vždy jako něco nepříjemného.

6.2 Předcházení násilí

Další možností, jak zamezit agresivnímu jednání vězňů, je **předcházení násilí**. Již v r. 1994 bylo Generálním ředitelstvím Vězeňské služby vydáno nařízení, jehož účelem je **vytvořit a zabezpečit ve věznicích a vazebních věznicích podmínky k předcházení, zabránění a včasnému odhalování násilí mezi obviněnými a odsouzenými** (23). Toto nařízení bylo novelizováno v r. 2002, a to NGR č. 41/2002.

První opatření jsou prováděna již při vstupní lékařské prohlídce, kdy lékař vytipuje vězně s **výrazně sníženou tělesnou hmotností** nebo se **zjevnou nízkou mentální úrovní**. U vězňů se zjevnou nízkou mentální úrovní je provedeno psychologické vyšetření. Jako **možné objekty násilí** jsou vytipováni i vězni, kteří mohou vyvolávat nežádoucí zájem ostatních obviněných (sexuální devianti, vězni, kteří jsou ve vazbě nebo výkonu trestu pro některý z mravnostních trestných činů, mediálně známé osobnosti, apod.).

Na základě získaných údajů jsou u těchto vězňů mimo častějších denních kontrol (u obviněných jedenkrát za 30 minut, u odsouzených jedenkrát za hodinu), prováděny i pravidelné **preventivní lékařské i vizuální prohlídky** s cílem zjistit, zda na jejich těle

nejsou patrné stopy po fyzickém násilí. Při těchto prohlídkách je pozornost zaměřena zejména na genitálie, jazyk, rty, podpaží, uši a tetování.

Vězeň na jehož těle byly zjištěny stopy po fyzickém násilí, je neprodleně vyšetřen lékařem a psychologem. Výsledky vyšetření jsou postoupeny k objektivnímu objasnění všech okolností zjištěného násilného jednání a zároveň jsou zabezpečena preventivní opatření potřebná k zabránění dalšího fyzického násilí.

Pozornost je zaměřena i na vězně, kteří jsou označeni jako **možní pachatelé násilí**. Jedná se především o vězně, kteří jsou ve vazbě nebo výkonu trestu pro násilný trestný čin nebo kteří svým násilným chováním vůči spoluvězňům nebo zaměstnancům věznice porušují stanovené normy.

V příloze č.5 je možno shlédnout porovnání počtu zjištěných případů fyzického napadení spoluvězňů.

6.3 Profesionálnost vězeňského personálu

Určitě jedním z nejdůležitějších faktorů, který může ovlivnit a usměrnit agresivní jednání ve vězeňských zařízeních, je **profesionálnost** personálu věznice. Jedním ze znaků profesionálnosti je umění komunikovat. **Komunikace je prvním a nezbytným předpokladem nejenom eliminace násilí mezi vězni, ale i jejich účinného ovlivňování ve smyslu penitenciárním (24).** Tam, kde funguje komunikace mezi personálem a vězni, se projevuje agrese v mnohem menší míře. Jestliže se bude zaměstnanec věznice v oblasti komunikace chovat neohrabaně, může způsobit velké problémy a konflikty. Dalším z faktorů, který ovlivňuje odbornost zaměstnanců věznic, je **čas**. Tvrdí se, že takový profesionál, který dokáže cílevědomě a smysluplně vést vězně, vyrostle za 5-10 let.

*Z praxe vím, že se jedná o **odbornost** ve znalosti fungování specifických zákonitostí existujících pouze ve vězení a nikde jinde. Přitom při styku s vězněnými osobami nejsou vždy*

*rozhodující kvalifikační předpoklady pro jednotlivou funkci, ale především **umění komunikovat** s uměním trpělivě vězňům naslouchat. Mohu zde uvést příklad, kdy věkově starší nekvalifikovaný dozorce, navíc malého vzrůstu a hubené postavy je schopen s přehledem řešit složité situace násilnického charakteru u vězňů, které by jiný nezkušený dozorce řešil použitím některého z donucovacích prostředků.*

Na personál věznice, zejména na ten nezkušený, je trvale vyvíjen ze strany vězňů tlak získat různé výhody, služby apod. Při vyžadování povinností ze strany personálu k vězňům by měla být vyvážena **spravedlnost, tlak na pořádek, kázeň a bezpečnost**. Pokud bude personál nějakým způsobem tlačit příliš, bude se chovat agresivně k vězňům, může totéž očekávat od vězňů. Jestliže bude personál příliš liberální, nastane anarchie a vězni nebudou respektovat žádná pravidla. Pevný systém musí existovat, fungovat a je jen na jednotlivých zaměstnancích věznic, jakým způsobem ho budou regulovat.

K profesionálnosti vězeňského personálu určitě velkým dílem přispívá i požadavek na celoživotní vzdělávání zaměstnanců věznic na všech úrovních. Vize vzdělaného odborníka - pracovníka Vězeňské služby je samozřejmě spojena i s požadavkem mravní bezúhonnosti a přísného dodržování zásad profesní etiky (25).

7. Závěr

Všeobecně se říká, že vězeňství je v jistém smyslu obrazem existující společnosti. Každá společnost produkuje svou vlastní kriminalitu a tedy i své vězeňství. A tato kriminalita se po určité době do společnosti zpátky vrací a zpětně se podílí na jejím celkovém obrazu. **Nemůže tedy nebýt násilí ve věznicích, jestliže je ve společnosti.**

Cílem mé bakalářské práce bylo postihnout problematiku fenoménu **agrese, zejména agresivního chování osob ve výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody.**

Snažil jsem se nashromáždit teoretické poznatky i uvést příklady ze svých praktických zkušeností tak, aby byly přínosem pro personál vězeňské služby i veřejnost s tím, aby tyto poznatky přispěly k větší informovanosti o problematice vězeňských zařízení.

Jedním z klíčových rysů úspěchu nebo neúspěchu kteréhokoli vězeňského systému, který je provozován humánním a slušným způsobem, je vztah mezi vězni a vězeňským personálem, s nímž vězni denně přicházejí do styku.

Získané poznatky a zkušenosti ukazují, že pokud jsou „programy zacházení“ dobře metodicky koncipovány a realizovány, tak dochází ke snížení počtu případů násilí mezi vězni, počtu případů sebepoškození, vyhlašování účelových hladovek a často dochází i k odhalení příprav na mimořádné události či k šikaně. Zejména osoby, které jsou ve výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody poprvé, se lépe adaptují na vězeňské prostředí a přechod z civilního života není pro ně tak traumatizující.

I přes tuto skutečnost musíme počítat s tím, že určité procento vězňů nelze ovlivnit žádnými výchovnými, psychiatrickými ani psychologickými prostředky. Právě tito vězni mohou být, a také v mnoha případech jsou nositeli násilí a destruuují sociální klima ve věznicích.

8. Resumé

V úvodu své bakalářské práce se zmiňuji o trendu růstu **agrese** do společnosti jako celosvětovém problému, zejména jeho vlivu na mladou generaci jako nejcitlivější část naší populace. Vzhledem ke svým praktickým zkušenostem odůvodňuji výběr tématu své bakalářské práce - **agresivní chování ve vězeňských zařízeních, stav tendence a možnosti řešení** - pro aktuálnost tohoto fenoménu. Přál bych si, aby má práce pomohla nejen zaměstnancům Vězeňské služby při řešení denních problémů při výkonu svého povolání, ale aby současně pomohla „*nahlédnout do tajemného a uzavřeného světa*“ široké veřejnosti.

Ve druhé části své práce popisuji situace, kdy uvězněním dochází k narušení životní situace, kdy se ze svobodného člověka stává vězeň, a to zejména u osob, které se dostávají do vězení poprvé v životě a prožívají tzv. „**šok z izolace**“. Na praktickém příkladu poukazují na prožívání psychické zátěže z důsledku ztráty svobody.

V další části popisuji anomální a abnormální chování vězněných osob ve vězeňských zařízeních. Ze získaných teoretických i praktických zkušeností popisuji různé druhy **poruch chování** jako je hladovka, šikanování spoluvězňů, různé druhy sebepoškozování zdraví, sebevražedné pokusy, agrese proti jiným vězňům i uspokojování sexuálních potřeb. Popisuji konkrétní anomální chování obviněné ženy ve výkonu vazby a charakteristiku odsouzeného muže ze specializovaného oddělení výkonu trestu odnětí svobody. Pozornost věnuji i problematice zneužívání drog, včetně jejich možné distribuce do věznic.

V následující kapitole se zabývám vymezením **pojmu agrese** z psychologického hlediska. Tento pojem je používán jako souhrnné označení pro rozličné formy chování a představuje velmi složitou problematiku, zahrnující širokou škálu rozmanitých jevů. V jednotlivých bodech popisuji teorii agrese, kriminální agrese a extrémní podoby agrese.

Ve své práci popisují **podmínky ve vězeňských zařízeních jako možný zdroj násilí**. Zmiňují se zde o **vnitřní situaci ve věznicích** (možných příčinách vzpour, napětím mezi vězni navzájem i mezi vězni a personálem, dodržování zákonnosti) a **vnější situaci ve společnosti**, která má ve většině případů vliv na nepokoje a vzpoury obviněných a odsouzených osob. Na praktickém případě dokazují správnost teoretických poznatků při skutečném průběhu vzpoury. Pro srovnání se současnou dobou se krátce zmiňují o podmínkách ve vězeňských zařízeních před r. 1989 a o vzpourách vězňů v novodobé historii České republiky. Pozornost také věnují potlačení vzpoury ruský hovořících vězňů.

Na závěr své bakalářské práce poukazují na nutnost neustále rozvíjet a zkvalitňovat české vězeňství a tím jej přibližovat standardům Evropských vězeňských pravidel, a to zejména tvorbou a realizací programů zacházení s vězněnými osobami a programů předcházení násilí. Ke konci své práce potvrzují nutnost výchovy profesionálního, odborného a vzdělaného vězeňského personálu, který bude umět komunikovat a zejména bude poctivě přistupovat k plnění nelehkých úkolů ve Vězeňské službě ČR.

9. Anotace

Cílem bakalářské práce bylo postihnout problematiku agresivního chování osob ve výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody. V práci je pozornost zaměřena na vymezení fenoménu agrese, jeho specifických projevů v podmínkách vězeňských zařízení a na faktory ovlivňující agresi a možnosti tlumení. Je zde poukázáno na nutnost neustále rozvíjet a zkvalitňovat české vězeňství a tím jej přibližovat standardům Evropských vězeňských pravidel.

Annotation

The object of the bachelor's work was to express the problems of aggressive behaviour's persons under arrest and imprisonment. In this bachelor's work is aim to define the phenomenon of the aggression, the specific expression the condition in prison and an factors influding aggression and possiblities of soften. Here is refer to need anytime cultivating and improving czech prison to drawing near to the standards of european prison's rules.

10. Klíčová slova

agrese

agresivní chování

věznice

vězeň

trest odnětí svobody

anomální chování

programy zacházení

profesionalita

Keywords

agresion

aggressive behaviour

prison

prisoner

sentence of imprisonment

anomalous behaviour

rehabilitation programs

profesionality

11. Literatura a prameny

1. Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby ČR č.32/1994.
2. Vyhláška ministerstva spravedlnosti č. 109/94 Sb., ve znění pozdějších předpisů.
3. Zákon č. 293/93 Sb., o výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů.
4. Atkinsonová, R. L. a kol.: Psychologie. Victoria Publishing, Praha, 1995. ISBN 80-85605-35-X.
5. Čírtková, L.: Policejní psychologie. Portál, Praha, 2000. ISBN 80-7178-4785-3.
6. Heretik, A.: Základy forenznej psychológie. Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava, 1993. ISBN 80-008-01870-4.
7. Janata, J.: Agrese tolerance a intolerance. Grada Publishing, Praha, 1999. ISBN-80-7169-889-X.
8. Koutek, J., Kocurová, J.: Sebevražedné chování. Portál, Praha, 2003. ISBN 80-7178-732-9.
9. Netík, K., Netíková, D., Hájek, S. : Psychologie v právu. C. H. Beck, Český Těšín, 1997. ISBN 80-7179-177-6.
10. Vágnerová, M. : Psychopatologie pro pomáhající profese, Variabilita a patologie lidské psychiky. Portál, Praha, 1999. ISBN-80-7178-214-9.
11. Jůzl, M., Olejníček, A.: Penologie a penitenciární pedagogika, Institut
12. Nevoránek, J., Řehoř, A.: Metodické pokyny pro zpracování bakalářské práce, Institut mezioborových studií Brno, 2004.
13. Paukertová, J. et al.: Psychologie, učební texty, IV VS ČR, Stráž pod Ralskem, 2002.
14. Vízdal, F.: Techniky poznávání osobnosti, Institut mezioborových studií Brno, 2004.
15. Armáda spásy ČR : Wolfova zpráva. Příloha časopisu České vězeňství č. 2/1996.
16. Sůva, A. Roztočil, V. Kašpárková, H. Prudlová, I. : Profesní etika, učební texty IV VS ČR, Stráž pod Ralskem, 2001.
17. Netík, K. et al.: Bulletin studijní a výzkumné skupiny ředitelství SNV ČR, Praha, 1991.

18. České vězeňství č.3/1994.
19. České vězeňství č.1/1997.
20. České vězeňství č.3/1997.
21. České vězeňství č.3/2001.
22. České vězeňství č.4/2001.
23. České vězeňství č.1/2002.
24. České vězeňství č.2/2003.
25. České vězeňství č.3/2003.
26. Ročenka Vězeňské služby ČR, 1999, Praha, 2000.
27. Ročenka Vězeňské služby ČR, 2000, Praha, 2001.
28. Ročenka Vězeňské služby ČR, 2001, Praha, 2002.
29. Ročenka Vězeňské služby ČR, 2002, Praha, 2003.
30. Ročenka Vězeňské služby ČR, 2003, Praha, 2004.
31. Ročenka Vězeňské služby ČR, 2004, Praha, 2005.
32. skripta Liberec
33. <http://www.justice.cz>
34. <http://mvcr.cz/> národní protidrogová centrála
35. <http://mvcr.cz/kriminalistika>

12. Odkazový a poznámkový aparát

1. Paukertová, J. et al.: Psychologie, učební texty, IV VS ČR, Stráž pod Ralskem, 2002. str. 91
2. Paukertová, J. et al.: Psychologie, učební texty, IV VS ČR, Stráž pod Ralskem, 2002, str.102
3. Jůzl, M., Olejníček, A.: Penologie a penitenciární pedagogika, Institut mezioborových studií Brno, 2004. str. 99
4. Jůzl, M., Olejníček, A.: Penologie a penitenciární pedagogika, Institut mezioborových studií Brno, 2004. str. 102
5. České vězeňství č.3/1994. str.28
6. České vězeňství č.3/1994. str.29
7. Paukertová, J. et al.: Psychologie, učební texty, IV VS ČR, Stráž pod Ralskem, 2002, str. 85-86
8. Čírtková, L.: Policejní psychologie. Portál, Praha, 2000, ISBN 80-7178-4785-3. str.159
9. Čírtková, L.: Policejní psychologie. Portál, Praha, 2000. ISBN 80-7178-4785-3. str. 162
10. Čírtková, L.: Policejní psychologie. Portál, Praha, 2000. ISBN 80-7178-4785-3. str.163
11. Čírtková, L.: Policejní psychologie. Portál, Praha, 2000. ISBN 80-7178-4785-3. str.165
12. Čírtková, L.: Policejní psychologie. Portál, Praha, 2000. ISBN 80-7178-4785-3. str.169-171
13. Netík, K. et al.: Bulletin studijní a výzkumné skupiny ředitelství SNV ČR, Praha, 1991. str.1
14. Paukertová, J. et al.: Psychologie, učební texty, IV VS ČR, Stráž pod Ralskem, 2002, str. 62
15. Paukertová, J. et al.: Psychologie, učební texty, IV VS ČR, Stráž pod Ralskem, 2002, str. 64

16. Jůzl, M., Olejníček, A.: Penologie a penitenciární pedagogika, Institut mezioborových studií Brno, 2004. str. 65
17. <http://www.justice.cz/vscr>
18. <http://www.vscr.cz/clanky>
19. České vězeňství č.4/2001. str.3
20. Evropská vězeňská pravidla str.9
21. České vězeňství č.3/2001. str.3
22. Evropská vězeňská pravidla, oddíl I. odst. 3
23. NGR č.32/1994,
24. České vězeňství č.3/1997, str.16
25. České vězeňství č.1/2002. str.10

13. Přílohy

Příloha č. 1 : Skryše k pašování drog.

Příloha č. 2 : Sebepoškozování zdraví.

Příloha č. 3 : Počet rusky hovořících vězňů v českých věznicích.

Příloha č. 4 : Tetování rusky hovořících vězňů.

Příloha č. 5 : Počet napadení spoluvězňů v letech 1999 - 2003.

Příloha č. 6 : Vzpoury ve věznicích.

Příloha č. 7: Týdenní plán aktivit.

Příloha č. 8: Kresby obviněných.

Příloha č.1

Na obrázcích č.1 a 2 jsou znázorněny skryšy k ukrývání drog v bateriích, zaslaných vězni v balíku. Na obrázku č. 3 je droga ukryta v tužce. Obrázky č.4,5 a 6 znázorňují skryšy pro léky, drogy a baterii do mobilního telefonu přehozených do věznice přes zeď civilními osobami.

Obr. č.1

Obr. č.2

Obr. č.3

Obr. č.4

Obr. č.5

Obr. č.6

Příloha č. 2

Na obrázcích č. 7 a 8 je možno shlédnout sebepoškození odsouzeného na WC. Pořezání končetin břitkem z holicího strojku patří mezi nejčastější formy sebepoškozování zdraví.

Obrázek č. 7

Obrázek č. 8

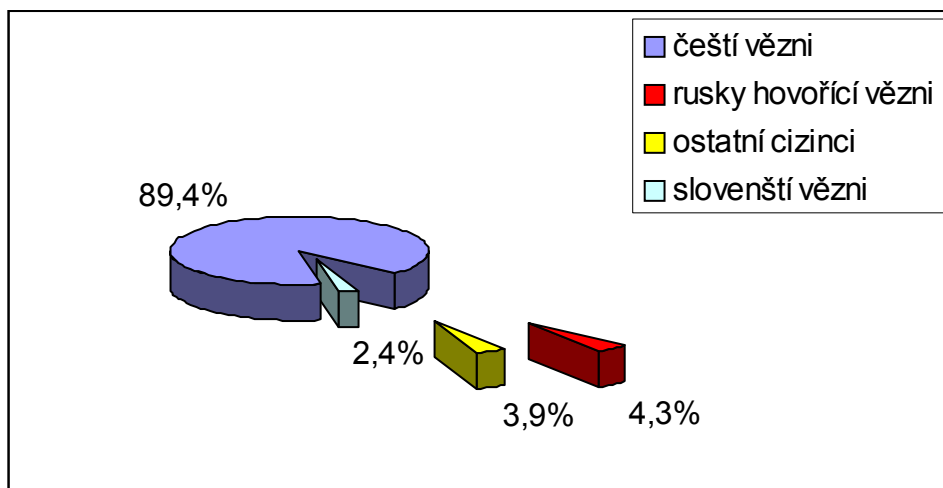
Příloha č. 3

V tabulce č.1 je početně vyjádřen poměr **rusky hovořících vězňů** v českých věznicích v letech 1999 až 2003 k vězňům z české republiky, slovenské republiky a poměr k ostatním vězněným cizincům z 68 států světa.

V grafu č.1 je tento poměr vyjádřen v procentech.

	1999	2000	2001	2002	2003
čeští vězni	15574	19004	17184	14539	15574
slovenští vězni	355	659	447	373	355
rusky hovořící vězni	700	978	902	693	700
ostatní cizinci	648	897	777	608	648

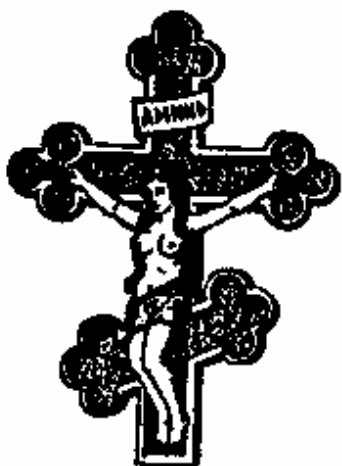
tabulka č.1

graf č. 1

Příloha č.4

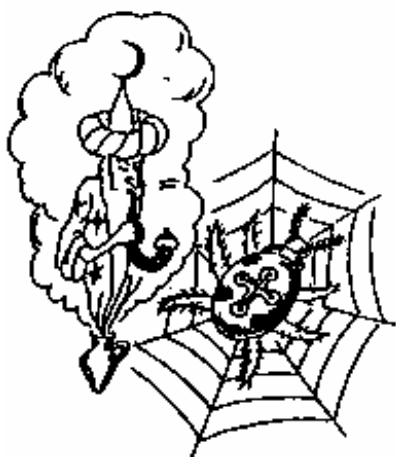
Tetování ruský hovořících vězňů vytváří představu o kriminální osobnosti, je způsobem informace, která ukazuje „kdo je kdo“. Z ruských tetování lze vyčíst „specializaci“ a zařazení nositele tetování.

Obr. č. 9 – symbol autority mezi vězni

Obr. č. 10 – odsouzený za ozbrojenou loupež

Obr. č. 11 – tetování pro narkomany

Obr. č. 12 – odsouzený za vraždu manželky

Obr. č. 13 – tetování prstenu
odsouzený za těžké ublížení na zdraví

Obr. č. 14 – tetování prstenu
odsouzený za vraždu

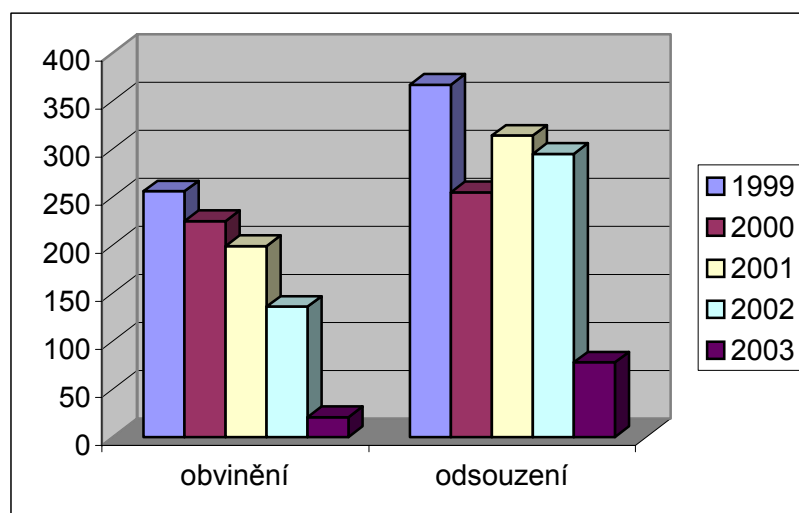
Příloha č. 5

V tabulce č. 2 je početně vyjádřeno napadení mezi spoluvězni v letech 1999 – 2003.

	1999	2000	2001	2002	2003
obvinění	256	225	199	136	21
odsouzení	367	255	314	295	78
celkem	623	480	513	431	99

tabulka č. 2

V grafu č.2 je patrný pokles napadení mezi spoluvězni zejména v r. 2003.

graf č. 2

Příloha č. 6

Obrázky č. 15 – 18 zachycují atmosféru při vzpourách vězňů osob.

Obr. č.15

Obr. č 16

Obr. č 17

Obr. č 18

Příloha č. 7

Vzor týdenního plánu akcí s mladistvými a mladými obviněnými na oddělení výkonu vazby ve věznici Ostrov.

PLÁN AKCÍ ML. OBV. A OBV. 18 - 26 LET NA DNY

	08,50 - 09,45	10,00 - 10,45		13,00 - 13,45	14,00 - 14,45	15,00 - 16,30	17,30 - 21,00
pondělí	Naučný program (Divočina) Nova LI	T. V. - program Stolní tenis LI		Naučný program (Znečištěné prostř.) LI	Naučný program (Znečištění moří) V	Sportovní hry (Posilovna) PE, V	Sportovní přehled (Kopaná) PE, V
úterý	Naučný program (Životní trhlíny) PE	T. V. - program Stolní tenis LI		Naučný program (Znečištěné prostř.) LI	Naučný program (Znečištění moří) V	T. V. - program Stolní tenis V	Sportovní přehled E L H - Play off V
středa	(Divočina) Nova (Zapom. výpravy) ČT-1 LI	T. V. - program (Zlá krev) LI		NP- Znečiš. prostř. Soc. problematika LI, SP	Naučný program (Znečištění moří) V	Sportovní hry (Posilovna, tenis) PE, V	(Kopaná) E L H - Play off PE, V
čtvrtek	Naučný program (Životní trhlíny) PE	T. V. - program Stolní tenis LI		NP- Dinosauři ČT-2 Psychoprogram PE, PS	Naučný program Přehled tisku, komun. V	T. V. - program Stolní tenis V	T. V. - program Stolní tenis V
pátek	Úklid kulturní a sportovní místnosti PE, LI	Úklid chodby, WC, kanceláři, zas.místn. PE, LI		Naučný program (Přehled tisku) LI	Naučný program (Prezidenti čsl.) PE	Sportovní hry (Stolní tenis) V	T. V. - program Stolní tenis V
	08,00 - 09,45	10,00 - 11,30		12,00 - 13,45	14,00 - 15,15	15,20 - 16,45	17,15 - 21,00
sobota	T. V. - Stolní tenis PE	program (Eso) PE		T. V. - Stolní tenis PE	program Gambrinus liga PE		
neděle	T. V. - Stolní tenis	program (Stefanie, Colombo)		T. V. - Stolní tenis	program (Flintstoneovi)		

Legenda:

PE spec. pedagog
PS psychologka
SP soc. pracovnice
V vychovatel
D-1 dozorce 1. třídy
D-2 dozorce 2. třídy
LI lektor - instruktor

1. skupina
cela č. 25, 26, 26 A, 13

2. skupina
cela č. 63

3. skupina
cela č. 18 A, 18 B, 19

4. skupina
cela č. 20, 21, 22, 23

Zpracoval :

o.z. Bc. Pavel Soukup
spec. pedagog

Doporučuji :

mjr. Jiří Blasl
VZOVV

Schvaluji :

plk. Mgr. Milan Kubiček
ředitel věznice

Příloha č. 8

Obrázky kreseb vězňů poskytují psychologům výpovědi o jejich duševním světě a jsou používány i v diagnostice.

Obr. č. 19

U této kresby je zřetelná agresivita, u klienta bylo podezření na násilnou trestnou činnost. Agresivita je zaměřená směrem ven – na své okolí.

Obr. č. 20

V této kresbě je hodně známek depresivity, klient se v anamnéze několikrát pokusil o suicidium – agresivita je zaměřená směrem dovnitř na svou vlastní osobu.

